

Identifying the Components and Presenting the Framework of Iranian Student Ethics: A Constructivist Grounded Theory Research

Mohammad Khodayarifard^{1*} , Keyvan Salehi² , Marjan Hassaniraad¹ ,
Mohsen Shokoohi-yekta³ , Bagher Ghobari Bonab³ ,
Saeed Akbary Zardkhaneh⁴ , Azam Asefnia⁵

1. Department of Educational Psychology and Counseling, Faculty of Psychology and Education, University of Tehran, Tehran, Iran.
2. Department of Educational and Curriculum Methods and Planning, Faculty of Psychology and Education, University of Tehran, Tehran, Iran.
3. Department of Psychology and Education of Exceptional Children, Faculty of Psychology and Education, University of Tehran, Tehran, Iran.
4. Department of Psychology, Faculty of Education and Psychology, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran.
5. Department of Philosophy of Education, Faculty of Psychology and Education, University of Tehran, Tehran, Iran.

*Corresponding Author: Department of Educational Psychology and Counseling, Faculty of Psychology and Education, University of Tehran, Tehran, Iran. Email: khodayar@ut.ac.ir

ARTICLE INFO

Article type:
Research Article

Article History:
Received: 20 Oct 2025
Revised: 20 May 2026
Accepted: 10 Jun 2026
Published: 02 Oct 2026

Keywords:
Education Ethics,
Ethics Model,
General Ethics,
Research Ethics,
Student Ethics.

ABSTRACT

The objective of the current study was to ascertain the components and establish a framework for the ethics of Iranian students. At the conceptual ordering level, a qualitative approach and grounded theory method were implemented to achieve this objective. Data collection was conducted using a variety of sources, including two distinct categories: documentary and field-based. The documentary section drew inspiration from the ethical charters of prestigious universities worldwide, the teachings of the Holy Quran, Nahj al-Balagha, and positive psychology. Semi-structured interviews were employed to recount events that involved ethical issues in the field-based section, which was based on the perceptions of 67 students from universities in Tehran during the years 2022-2023. Purposive sampling was implemented to determine the enrollment of students. Data saturation was attained during the sixty-seventh interview. The constructivist analytical approach and MAXQDA2018 software were employed to conduct the data analysis. The ethical framework was used to incorporate and categorize the extracted codes from both the documentary and field sections into 16 overarching codes. Consequently, the instances associated with each ethical code were arranged within a three-dimensional conceptual framework of student ethics, which was further divided into three categories: educational ethics, research ethics, and public ethics. The conceptual framework that has been proposed offers a suitable foundation for the development of tools to measure student ethics and the design of intervention programs that are intended to improve the ethical standards of Iranian students.

Cite this article: Khodayarifard, M., Salehi, K., Hassaniraad, M., Shokohi Yekta, M., Ghobari Bonab, B., Akbary Zardkhaneh, S., & Asefnia, A. (2026). Identifying the Components and Presenting the Framework of Iranian Student Ethics: A Constructivist Grounded Theory Research. *Journal of Applied Psychological Research*, 17(3), 137-163. <https://doi.org/10.22059/japr.2026.382308.645011>

© Author(s) retain the copyright.

DOI: <https://doi.org/10.22059/japr.2026.382308.645011>

Publisher: University of Tehran Press.

Identifying the Components and Presenting the Framework of Iranian Student Ethics: A Constructivist Grounded Theory Research

Extended Abstract

Aim

Based on the National Comprehensive Scientific Map of the country (Negahdari, 2007), universities serve as primary centers for research and innovation across various scientific and technological domains, contributing to profound cultural, social, and political transformations (Klaasen, 2020). Furthermore, they advocate for and promote ethics, science, and wisdom while supporting knowledge-based enterprises. In Iranian and global universities, ethics has received increasing attention, and various definitions and standards have been proposed for different professional fields. These definitions are presented as ethical codes based on cultural principles, religious teachings, social norms, and relevant regulations. Despite the substantial richness of our religious and cultural texts and the importance that universities currently place on this issue, ethics within universities has not yet received the level of attention it deserves. According to the views of faculty members, students, administrators, and higher education policymakers, the state of scientific ethics in Iran remains a contentious issue (Heller, 2022). Therefore, the present study was conducted to identify and present the components of an ethical framework for Iranian students.

Due to the paradigmatic differences between quantitative and qualitative methods, qualitative studies employ a conceptual framework to guide the development of research questions rather than a theoretical framework to develop and test hypotheses (Maxwell, 2005; Salehi et al., 2015). The conceptual framework of the present study is grounded in a social interpretivist perspective and informed by constructivism. From a constructivist standpoint, entities are regarded as matters of definition and dialogue, existing within the minds of individuals who conceive of them (Lincoln & Guba, 2013). Based on this ontological assumption, the understanding and meaning of phenomena are inherently subjective and mediated through participants' perspectives and experiential knowledge. As Lincoln and Guba (2013) note, "knowledge is not discovered but constructed; it exists only within the time-space context in which it is produced" (p. 40). Within this approach, research is conducted collaboratively, with participants and researchers engaging as partners in sharing, exploring, and developing the subject under investigation. This perspective emphasizes the importance of adopting a holistic and process-oriented approach to research, highlighting that knowledge is formed within social contexts and through interactions among individuals as active agents (Merrill, 1992). A central assumption of this perspective, which serves as the theoretical lens of the present study, is that knowledge is actively constructed based on individuals' experiences and personal interpretations of the world and develops within real-life contexts.

Methodology

The present qualitative study employed a constructivist grounded theory approach at the conceptual ordering level. The research population consisted of undergraduate, master's, and doctoral students at public and Islamic Azad universities in Tehran during the 2021–2022 academic year. Participants were selected through criterion-based purposive sampling. In the first step, 67 students participated in individual semi-structured interviews and narrated events involving ethical issues in student life. Sample adequacy was determined based on saturation, as codes and extracted cases began to recur.

The semi-structured interview guide was developed based on ethical theories and the principles proposed by Bani-Asadi and Salehi (2019). Interviews were conducted face-to-face using probing questions and lasted 45–60 minutes. With participants' consent, interviews were audio-recorded, transcribed, and analyzed using Kathy Charmaz's constructivist grounded theory approach through initial and focused coding with MAXQDA 2018.

To enhance the credibility of the findings, triangulation, member checking, negative case analysis, and intercoder reliability procedures were employed. Test–retest reliability based on the recoding of two interviews after a 20-day interval was 78%, while agreement between two coders was 73%.

The codes extracted from the student interviews were combined with codes obtained from the University Ethics Development Plan (Khodayarifard et al., 2020), the Holy Quran and Nahj al-Balagha, student ethics codes of prestigious universities worldwide, and the Positive Psychology Code of Ethics (Jarden et al., 2019). The resulting codes were reviewed by five psychology researchers with different areas of expertise using an evaluation form. Sixteen codes were subsequently revised based on the experts' evaluations. Finally, the

identified components of student ethics were categorized into three domains: educational ethics, research ethics, and general ethics.

Findings

The experts organized the identified codes, comprising 85 ethical instances, into 16 organizing categories: Integrity Orientation, Commitment to Justice, Gratitude, Respectfulness, Rule Adherence, Moral Courage, Critical-Thinking Orientation, Optimism, Transcendent Self-Awareness, Collaborative Spirit, Kindness, Forgiveness, Altruistic Self-Sacrifice, Faithfulness to Ethical Commitments, Patience, and Responsibility. Based on the theoretical foundations of the study, a conceptual definition was also provided for each ethical component.

The identified components were subsequently classified into three main domains: educational ethics, research ethics, and general ethics. Overall, 85 ethical instances were identified and organized within these three domains, resulting in the development of a three-domain conceptual model of student ethics.

Educational ethics refers to ethical principles and behaviors related to students' educational activities, interactions with instructors and peers, adherence to academic rules, and responsibility for learning. The components and initial codes identified in this domain are presented in Table 1.

Table 1. Components and Initial Codes of Educational Ethics

Organizing Category	Initial Codes
Integrity Orientation	Avoiding plagiarism and unauthorized reproduction; honesty in academic activities; avoiding identity fraud and impersonation; reporting academic misconduct; avoiding cheating in examinations and assignments; acknowledging the contributions of others
Commitment to Justice	Respecting equal rights; avoiding discrimination; fair treatment of classmates; defending the rights of others; avoiding favoritism; refraining from unfair competition
Gratitude	Expressing appreciation to professors and classmates; appreciating educational opportunities; acknowledging others' help and support
Respectfulness	Respecting professors and classmates; respecting different opinions; observing interpersonal boundaries; using respectful language; respecting university regulations
Rule Adherence	Following academic regulations; complying with examination rules; respecting university policies; observing classroom rules; accepting institutional procedures
Moral Courage	Speaking up against unethical behavior; reporting violations; defending ethical principles despite possible negative consequences; refusing to participate in unethical activities
Critical-Thinking Orientation	Questioning unethical practices; evaluating information critically; avoiding blind acceptance of opinions; examining the ethical consequences of decisions
Optimism	Maintaining a positive outlook toward educational challenges; hopefulness regarding academic progress; constructive responses to difficulties
Transcendent Self-Awareness	Awareness of moral values; reflection on the consequences of one's actions; attention to higher ethical principles; self-reflection regarding ethical behavior
Collaborative Spirit	Cooperation with classmates; participation in group activities; sharing knowledge and resources; helping peers in academic tasks
Kindness	Showing consideration toward classmates; helping students experiencing difficulties; responding sensitively to others' needs
Forgiveness	Forgiving classmates' mistakes; avoiding resentment; giving others opportunities to correct their mistakes
Altruistic Self-Sacrifice	Giving up personal interests for the benefit of others; helping others without expecting compensation; prioritizing collective interests when appropriate
Faithfulness to Ethical Commitments	Fulfilling academic and interpersonal commitments; keeping promises; maintaining consistency in ethical behavior
Patience	Tolerance of educational difficulties; patience with classmates and instructors; avoiding impulsive reactions; allowing sufficient time for problem resolution
Responsibility	Taking responsibility for academic duties; completing assignments on time; accepting responsibility for mistakes; being accountable for one's academic behavior

Research ethics concerns ethical principles governing students' research activities, including honesty, respect for intellectual property, responsible conduct, and adherence to research standards. The components and initial codes identified in this domain are presented in Table 2.

Table 2. Components and Initial Codes of Research Ethics

Organizing Category	Initial Codes
Integrity Orientation	Accurate reporting of research findings; avoiding data fabrication and falsification; accurate citation of sources; avoiding plagiarism; reporting research procedures honestly
Transcendent Self-Awareness	Awareness of ethical principles in research; reflection on the consequences of research decisions; consideration of the broader impact of research activities
Commitment to Justice	Fair treatment of research participants; fair allocation of research responsibilities; respecting participants' rights; avoiding discrimination in research
Gratitude	Acknowledging the contributions of supervisors, colleagues, participants, and other sources of support; proper recognition of intellectual contributions
Forgiveness	Tolerance of research-related mistakes; constructive responses to errors made by research colleagues; allowing opportunities for correction
Altruistic Self-Sacrifice	Prioritizing the interests of participants and the research community when appropriate; contributing time and effort for the benefit of others; placing scientific integrity above personal gain
Faithfulness to Ethical Commitments	Adhering to research commitments; fulfilling responsibilities toward participants and colleagues; maintaining confidentiality; honoring agreements
Patience	Patience in conducting research; tolerating delays and difficulties; avoiding premature conclusions; carefully reviewing research procedures
Respectfulness	Respecting participants, colleagues, supervisors, and intellectual property; respecting different scientific perspectives
Kindness	Consideration for participants and colleagues; responding appropriately to participants' needs; supporting other researchers
Collaborative Spirit	Cooperation with research colleagues; sharing knowledge and resources; contributing fairly to research teams
Rule Adherence	Following research regulations and ethical guidelines; obtaining necessary permissions; complying with institutional and professional standards
Responsibility	Taking responsibility for research procedures and findings; protecting research data; fulfilling assigned responsibilities
Moral Courage	Reporting research misconduct; refusing to engage in unethical research practices; defending ethical standards despite possible consequences
Critical-Thinking Orientation	Critical evaluation of research evidence; questioning methodological and ethical assumptions; identifying potential biases and limitations
Optimism	Maintaining constructive attitudes toward research challenges; persistence in the face of research difficulties; hope for scientific progress

General ethics encompasses ethical principles and behaviors that extend beyond specific educational or research activities and concern students' individual and social conduct. The components and initial codes identified in this domain are presented in Table 3.

Table 3. Components and Initial Codes of General Ethics

Organizing Category	Initial Codes
Commitment to Justice	Respecting the rights of others; treating people fairly; avoiding discrimination; supporting social justice
Altruistic Self-Sacrifice	Helping others without expecting personal benefit; prioritizing others' needs when appropriate; contributing to the well-being of others
Rule Adherence	Respecting social and institutional rules; complying with laws and regulations; observing accepted ethical standards
Respectfulness	Respecting others' dignity; respecting differences; using appropriate language and behavior; respecting personal boundaries
Moral Courage	Defending ethical principles; opposing unethical behavior; expressing ethical concerns despite possible negative consequences
Gratitude	Appreciating others' support and kindness; expressing gratitude; recognizing the contributions of others
Faithfulness to Ethical Commitments	Keeping promises; fulfilling commitments; maintaining trust in interpersonal relationships; consistency in ethical conduct
Optimism	Maintaining hope and a positive outlook; responding constructively to difficulties; believing in the possibility of improvement
Kindness	Showing compassion and consideration; helping people in need; responding sensitively to others
Responsibility	Accepting responsibility for one's actions; fulfilling personal and social duties; being accountable for one's behavior
Forgiveness	Forgiving others' mistakes; avoiding resentment; responding constructively to interpersonal conflicts

Organizing Category	Initial Codes
Transcendent Self-Awareness	Awareness of moral values; self-reflection; consideration of the broader consequences of one's behavior; attention to higher ethical principles
Integrity Orientation	Honesty in interpersonal relationships; avoiding deception; acting consistently with ethical principles
Patience	Tolerance of difficulties; controlling emotional reactions; avoiding impulsive decisions; giving others time to respond or change
Collaborative Spirit	Cooperation with others; helping community members; sharing resources and knowledge; contributing to collective goals
Critical-Thinking Orientation	Evaluating situations carefully; questioning assumptions; considering different perspectives; making reasoned ethical decisions

Overall, the findings resulted in a model comprising 16 ethical components organized into three domains: educational ethics, research ethics, and general ethics. The model integrates the ethical situations identified through student interviews with the ethical principles derived from the theoretical and documentary sources examined in the study. The findings also show substantial overlap with ethical components reported in previous Iranian and international studies, while providing a more detailed classification and an integrated framework for student ethics. This framework can provide a basis for developing an instrument to assess student ethics and for designing educational interventions aimed at promoting ethical conduct among university students.

Conclusion

In the present study, 85 ethical situations identified through preliminary student interviews, together with codes derived from the Holy Quran, Nahj al-Balagha, student ethical codes of prestigious universities worldwide, and the Ethical Charter of Positive Psychology, were classified into three domains: educational, research, and general ethics. Based on expert judgment and the theoretical foundations of the study, a comprehensive model of student ethics comprising 16 moral virtues was developed: integrity, justice-seeking, transcendent self-awareness, ethical trustworthiness, gratitude, law-abidance, respect, responsibility, assertiveness, criticality, optimism, cooperativeness, kindness, forgiveness, altruism, and patience. The findings indicate that student ethics encompasses academic and research conduct as well as students' individual and social responsibilities within the university environment.

The findings are broadly consistent with previous studies in Iran and other contexts, while providing a more detailed classification of student ethical behaviors. Previous studies have identified various dimensions of student ethics, including personal and professional integrity, research ethics, social behavior, responsibility, fairness, and respect (Esmailpour Zanjani et al., 2013; Ahmadi-Hedayat et al., 2016; Kalantari Qazvini et al., 2017a, 2017b). The present study extends these findings by organizing diverse ethical situations into 16 moral virtues within an integrated three-domain framework.

The study has two main limitations. First, participants were predominantly from psychology, social sciences, and management at the University of Tehran, and participation from other universities and disciplines was relatively limited. Second, the study focused specifically on student ethics, although the ethical climate of universities is also influenced by administrators, faculty members, and staff. Future studies could therefore examine the proposed model across a wider range of universities and disciplines and consider the ethical roles of other members of the university community.

Given the importance of ethics in higher education, the proposed model can provide a basis for designing interventions to promote student ethics by relevant educational and university organizations. It may also be used to develop structured forms or rubrics for describing and assessing students' professional ethical competencies across different fields and educational levels. Overall, the findings provide a culturally informed and integrated framework that may contribute to the development of ethical educational environments and the promotion of ethical conduct among university students.

Keywords: Education Ethics, Ethics Model, General Ethics, Research Ethics, Student Ethics.

Ethical Considerations

This study was conducted as a qualitative study using the grounded theory method. No intervention involving human participants was conducted. All ethical principles of research, including accurate citation, avoidance of plagiarism, integrity in reporting findings, and prevention of data distortion, were observed.

Acknowledgments and Funding

The authors express their appreciation to all researchers and participants whose studies and contributions constituted the foundation of this research. According to the manuscript, this research did not receive any financial support from governmental, institutional, or private organizations.

Conflict of Interest

The authors declare that there was no academic, financial, or organizational conflict of interest in the conduct, analysis, or reporting of this research.

Cite this article: Khodayarifard, M., Salehi, K., Hassaniraad, M., Shokohi Yekta, M., Ghobari Bonab, B., Akbari Zardkhaneh, S., & Asefnia, A. (2026). Identifying the Components and Presenting the Framework of Iranian Student Ethics: A Constructivist Grounded Theory Research. *Journal of Applied Psychological Research*, 17(3), 137-163. <https://doi.org/10.22059/japr.2026.382308.645011>

© Author(s) retain the copyright.

DOI: <https://doi.org/10.22059/japr.2026.382308.645011>

Publisher: University of Tehran Press.

شناسایی مؤلفه‌ها و ارائه چارچوب اخلاق دانشجویی ایرانیان: یک پژوهش سازاگرای نظریه برخاسته از داده‌ها

محمد خدایاری فرد^{۱*}، کیوان صالحی^۲، مرجان حسینی راد^۱، محسن شکوهی یکتا^۳،
باقر غباری بناب^۳، سعید اکبری زردخانه^۴، اعظم آصف‌نیا^۵

۱. گروه روان‌شناسی تربیتی و مشاوره، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.
  ۲. گروه روش‌ها و برنامه‌ریزی آموزشی و درسی، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.
  ۳. گروه روان‌شناسی و آموزش کودکان استثنایی، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.
  ۴. گروه روان‌شناسی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران.
  ۵. گروه فلسفه تعلیم و تربیت، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.
- *نویسنده مسئول: گروه روان‌شناسی تربیتی و مشاوره، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه تهران، تهران، ایران. رایانامه: khodayar@ut.ac.ir

چکیده

اطلاعات مقاله

هدف پژوهش حاضر، شناسایی مؤلفه‌های زیربنایی و ارائه چارچوبی مفهومی برای ارتقای اخلاق دانشجویان ایرانی در محیط‌های دانشگاهی بود. این مطالعه با استفاده از رویکرد کیفی و روش نظریه برخاسته از داده‌ها در سطح نظم‌دهی مفهومی انجام گرفت. برای گردآوری داده‌ها، از چند منبع شامل دو بخش اسنادی و میدانی استفاده شد. در بخش اول آموزه‌های قرآن کریم، نهج‌البلاغه و مرامنامه‌های اخلاق دانشجویی دانشگاه‌های معتبر جهان و روان‌شناسی مثبت به کار رفت و در بخش میدانی ادراک ۶۷ دانشجوی دانشگاه‌های شهر تهران در سال ۱۴۰۲-۱۴۰۱ با مصاحبه نیمه‌ساختاریافته به روایت رویدادهای دربردارنده یک مسئله اخلاقی استخراج شد. انتخاب دانشجویان با راهبرد نمونه‌گیری ملاکی انجام گرفت. اشباع داده‌ها در شصت و هفتمین مصاحبه به دست آمد. داده‌ها با نرم‌افزار MAXQDA-2018 و شیوه تحلیلی سازاگرایانه تحلیل شدند. کدهای استخراج شده در هردو بخش اسنادی و میدانی تلفیق و در یک چارچوب مفهومی اخلاق در قالب ۱۶ کد فراگیر دسته‌بندی شدند که عبارت‌اند از: صداقت‌محوری، عدالت‌ورزی، خودآگاهی متعالی، امانت‌محوری، قدرشناسی، قانونمندی، احترام، مسئولیت‌پذیری، جرئت‌مندی، نقدورزی، خوش‌بینی، روحیه همکاری، مهربانی، بخشایشگری، از خودگذشتگی، صبوری و مهربانی. در این چارچوب، مصداق‌های مربوط به هر کد اخلاقی در قالب چارچوب مفهومی سه‌وجهی اخلاق دانشجویی، در یکی از سه گروه اخلاق آموزشی، اخلاق پژوهشی و اخلاق عمومی قرار گرفتند. چارچوب مفهومی پیشنهادشده بستر مناسبی برای ارائه ابزارهای سنجش اخلاق دانشجویی و طراحی برنامه‌های مداخلاتی در جهت ارتقای اخلاق در میان دانشجویان ایرانی فراهم می‌سازد.

نوع مقاله:

پژوهشی

تاریخ‌های مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۷/۲۸

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۵/۰۲/۳۰

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۳/۲۰

تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۷/۱۰

کلیدواژه‌ها:

اخلاق آموزش،

اخلاق پژوهش،

اخلاق دانشجویی،

اخلاق عمومی،

مدل اخلاق.

استناد: خدایاری فرد، م.، صالحی، ک.، حسینی راد، م.، شکوهی یکتا، م.، غباری بناب، ب.، اکبری زردخانه، س.، و آصف‌نیا، ا. (۱۴۰۵). شناسایی مؤلفه‌ها و ارائه چارچوب اخلاق دانشجویی ایرانیان: یک پژوهش سازاگرای نظریه برخاسته از داده‌ها. فصل‌نامه پژوهش‌های کاربردی روانشناختی، ۱۷(۳)، ۱۳۷-۱۶۳.

<https://doi.org/10.22059/japr.2026.382308.645011>

ناشر: انتشارات دانشگاه تهران

© نویسندگان.

DOI: <https://doi.org/10.22059/japr.2026.382308.645011>

۱. مقدمه

براساس نقشه جامع علمی کشور، دانشگاه عالی‌ترین نهاد تربیت و آموزش سرمایه انسانی با بهره‌گیری از همه منابع معرفتی و مهم‌ترین مرکز پژوهش و نوآوری در حوزه‌های مختلف علم و فناوری است و زمینه‌ساز و پیشگام تحولات عمیق فرهنگی، اجتماعی و سیاسی و منادی و مروج اخلاق، علم و حکمت و پشتیبان بنگاه‌های دانش‌بنیان است (نگاهداری، ۱۳۸۶). امروزه دانشگاه‌ها دیگر صرفاً محل آموزش و تولید علم نیستند. نسل اول دانشگاه‌ها را آموزش‌محور، نسل دوم را دانشگاه پژوهش‌محور و نسل سوم را در کنار مأموریت‌های آموزش و پژوهش، مبتنی بر کارآفرینی دانسته‌اند. نسل چهارم دانشگاه نسلی تعالی‌گرا است که در آن دانشگاه مرکز تمام تحولات علمی، فناوری و فرهنگی خواهد بود. از این‌رو امروزه، رسالت فرهنگی دانشگاه‌ها در آماده‌سازی دانشجویان برای رویارویی با واقعیت‌های جامعه اهمیت زیادی پیدا کرده است و بر رسالت اجتماعی و جامعه‌پذیری دانشگاه تأکید می‌شود (لوکویچ و زوتی^۱، ۲۰۱۷). دانشگاه نسل چهارم، چهار ویژگی مهم تحول‌گرا بودن، تعالی‌گرا بودن، تقاضامحور بودن و توسعه منطقه‌ای بودن دارند؛ یعنی وقتی درخصوص این چهار ویژگی صحبت می‌کنیم، زمانی که قرار باشد راه‌سازی کنیم و دانشگاه را به سمت نهادی مبتنی بر حل مسئله و دانشگاه نسل چهارم حرکت دهیم، باید به مسئولیت‌های اجتماعی و نوآوری‌های اجتماعی که در محیط پیرامون دانشگاه وجود دارد، بی‌اعتنا نباشیم (هالر^۲، ۲۰۲۲).

بنابراین، حرکت در راستای تعالی از اهداف اصلی دانشگاه نسل چهارم دانسته می‌شود. سینگر^۳ (۲۰۲۴) در دائرةالمعارف بریتانیکا می‌نویسد عمده‌ترین دغدغه حوزه اخلاق شامل گرایش به تعالی و ارزش‌گایی است که براساس آن، کردارهای انسان می‌تواند درست یا غلط قضاوت شود. در منابع منتشرشده انگلیسی‌زبان از دو واژه *ethics* و *morality* برای تبیین معنای اخلاق استفاده می‌شود. با اینکه هر دو واژه از نظر معنایی خیلی به هم پیوسته‌اند، اما یکی نیستند و تفاوت‌هایی بین آن‌ها است که توجه به آن‌ها مانع کاربرد نادرستشان می‌شود؛ *ethics* مجموعه قوانین رفتاری در ارتباط با یک گروه است. این گروه می‌تواند خانواده، جامعه یا یک ملت باشد. از آن طرف، *morality* یا *morals* در اصل جنبه شخصی دارد. ارتباط و انفصال بین این دو را می‌توان به این حالت بیان کرد که *ethics* یک نظم اجتماعی است که با فلسفه سروکار دارد؛ درحالی‌که *morality* جنبه مصداقی و کاربردی پیدا می‌کند و مجموعه باورهایی است درباره اینکه چه چیزی درست و چه چیزی نادرست است. *ethics* قبول تمامیت جامعه است، ولی *morality* نه. نکته آخر اینکه آنچه افراد *morals* و *morality* می‌دانند، ممکن است با *ethics* جامعه هماهنگ یا ناهماهنگ باشد. با توجه به تعاریف بالا، در کل می‌توان واژه *ethics* را اخلاق جمعی یا اجتماعی و واژه *morality* را اخلاق فردی نامید (اللّهی و فیض، ۱۴۰۰). براساس تعریف مصباح یزدی (۱۳۹۴)، اخلاق در اصل، واژه‌ای عربی است که مفرد آن خلق و خلق است و در لغت به معنای «سرشت و سجه» به کار رفته است؛ اعم از اینکه سجه و سرشتی نیکو و پسندیده باشد مانند جوانمردی و دلیری، یا زشت و ناپسند باشد مثل فرومایگی و بزدلی. به بیان دیگر، علم اخلاق یا فلسفه اخلاق شاخه‌ای از علوم انسانی است که در آن از فضائل و رذایل اخلاقی و از خصلت‌ها و رفتارهای آدمیان سخن به میان می‌آید (روحانی‌نژاد، ۱۳۸۳).

در دانشگاه‌های ایران و جهان، اخلاق مدتی است که مورد توجه واقع شده و تعاریف و مستندات برای آن در گروه‌های شغلی مختلف مطرح شده است (خدایاری فرد و همکاران، ۱۴۰۲؛ خدایاری فرد و همکاران، ۱۳۹۹؛ الهیاری‌نژاد، ۱۳۹۴). این تعاریف به صورت کدهای اخلاق و بر مبنای اصول فرهنگی، آموزه‌های دینی هنجارهای اجتماعی و مقررات مرتبط تدوین و منتشر شده‌اند. محمدزاده و صالحی (۱۴۰۲) در پژوهش خود، از ارتقای اخلاق‌محوری به عنوان یکی از مهم‌ترین دستاوردها در بعد فردی در «دانشگاه خودتعالی‌جوی حکمت‌گرا» نام می‌برند که می‌تواند به ارتقای نشاط و پویایی در دانشگاه بینجامد. پژوهشگران در مطالعه‌ای دیگر به رغم غنای کافی که در متون دین اسلام و فرهنگ غنی ایرانی ما وجود دارد از یک سو و اهمیت ویژه‌ای که امروز دانشگاه‌ها برای این موضوع قائل‌اند از سوی دیگر، موضوع اخلاق در دانشگاه به گونه‌ای که در شأن آن است، مورد توجه قرار نگرفته و براساس نظرهای اعضای هیئت علمی، دانشجویان، مدیران و سیاست‌گذاران آموزش عالی، اخلاق علمی در ایران،

1. Lukovics & Zuti

2. Heller

3. Singer

وضعیتی بحث برانگیز دارد (فراسخو، ۱۳۸۵). محمدزاده و صالحی (۱۳۹۴) در آسیب شناسی نشاط و پویایی در دانشگاه های کشور، در سطح فردی، نبود اعتماد و صداقت در روابط انسانی، همچنین رذایل اخلاقی نظیر حسادت، تکبر، تظاهر گرایی و در سطح سازمانی، نبود اخلاق حرفه ای و تبدیل شدن به چرخه ای که مدام تکرار می شود را به عنوان برخی از مصادیق نبود نشاط و پویایی علمی در مراکز علمی و دانشگاهی کشور شناسایی و معرفی کردند. چنانچه به آنچه در دانشگاه ها روی می دهد و نیز به نتایج دانش هایی که از اخلاق بی بهره اند، نظری بیفکنیم، ضرورت پرداختن به اخلاق در محیط های آموزشی و علمی روشن می شود. دانش صرف که همان اطلاعات و معلومات دانشجویان محسوب می شود، نه تنها قادر به حل و فصل سرگردانی های افراد در جهان امروز نیست، بلکه در صورتی که توسط افراد نا آگاه از اصول اخلاقی استفاده شود، مشکلات جوامع امروزی را دوچندان می سازد (الهیاری نژاد، ۱۳۹۴). در همین زمینه، یافته های مطالعه الهی و فیض (۱۴۰۰) نشان داد موفقیت در فعالیت های حرفه ای منوط به رعایت اصول، راهبردها و موازین اخلاق حرفه ای است و اتخاذ رویکرد اخلاق در آموزش، ضمن تعالی بخشی فضای سازمانی و فعالیت های علمی، به شکوفایی جامعه می انجامد. از آنجا که اخلاق و مسئولیت های اجتماعی بخشی مهم از آموزش و پژوهش های دانشگاهی تلقی می شود (محمدزاده و صالحی، ۱۳۹۵)، در بسیاری از دانشگاه ها آیین نامه هایی با عنوان کدهای اخلاق^۱ تدوین شده و در آن ها روش های اخلاقی به مجموعه ای از اصول اشاره دارند که هدفشان افزایش سلامت جامعه است (بگینی و فاسل^۲، ۲۰۲۴).

پژوهش های متعددی برای بررسی مؤلفه های مهم اخلاق در جنبه های فردی و اجتماعی جامعه دانشگاهیان انجام گرفته است (خدایاری فرد و همکاران، ۱۴۰۲، ۱۴۰۰). محمدزاده و صالحی (۱۳۹۵) در تبیین ویژگی های دانشگاه بانشاط، از کسب و ارتقای شایستگی های اخلاقی توسط دانشجویان و سایر کنشگران انسانی و پایبندی به اخلاق علمی و حرفه ای و پرهیز از ریاکاری و عدم صداقت، به عنوان یکی از مهم ترین شایستگی های فردی و سازمانی یاد می کنند. کلانتری قزوینی و همکاران (۱۳۹۶ ب) در پژوهشی با هدف شناسایی مؤلفه های اثرگذار بر ارتقای اخلاق دانشجویی نشان دادند ۳۱ مؤلفه در قالب پنج بعد برای اخلاق دانشجویی قابل استخراج است. این ابعاد شامل اخلاق دانشجویی، ملاحظات پژوهشی، صداقت پژوهشی، رفتار اجتماعی و رفتار فردی است. کلانتری قزوینی و همکاران (۱۳۹۶ الف) براساس مطالعه بخش قابل توجهی از مبانی نظری، اخلاق دانشجویی از سه بعد اخلاق آموزشی، پژوهشی و فردی - اجتماعی تشکیل می شود. اخلاق آموزشی به معنای رعایت هنجارهای علمی و تحصیلی از سوی دانشجو است، مانند پایبندی به صداقت علمی و تقلب نکردن در انجام تکالیف و پروژه های کلاسی یا در امتحانات. اخلاق پژوهشی به رعایت اصول و قوانین اخلاق پژوهش اشاره دارد و اخلاق فردی - اجتماعی نیز وظایف و مسئولیت های فردی و اجتماعی دانشجویان را در محیط دانشگاه مشخص می کند. حسینی نژاد و همکاران (۱۳۹۵) با هدف تبیین دیدگاه و تجارب دانشجویان از اخلاق تحصیلی نشان دادند برای این مفهوم، مضامین احترام به شأن استاد، حفظ شأن کلاس، احترام و حفظ شأن همکلاسی و در پی کسب دانش بودن قابل ذکر است. در آموزه های دینی نیز برای دانشجوی مسلمان در حوزه های حرفه ای و عمومی، اصول اخلاقی ویژه ای مانند بزرگداشت مقام استاد و رعایت ادب، آداب پرسش، مطالعه پیگیر، انجام مذاکرات علمی و عمل به علم مطرح شده است (الهیاری نژاد، ۱۳۹۴).

در نوشتار احمدی هدایت و همکاران (۱۳۹۵) که به روش پژوهش نظریه برخاسته از داده ها^۳ و براساس دیدگاه نظریه پردازان درباره اخلاق صورت گرفت، برخی از ضوابط ضروری چنین برشمرده شدند: حساس بودن دانشجو به وقت و هزینه صرف شده برای تحصیل، خودتنظیمی و خودراهبردی، رفتار شرافتمندانه و محترمانه در محیط دانشگاه و دیگر محیط ها، درستکاری و رعایت صداقت علمی^۴ در انجام تکلیف ها و رفتارهای علمی (خودداری از تقلب در امتحانات و تکالیف درسی، جعل داده، سرقت علمی^۵ و استفاده نادرست از منابع)، رعایت آیین نامه های انضباطی و فرهنگی دانشگاه، برخورداری از روحیه

1. codes of ethics
2. Baggini & Fosl
3. Grounded theory
4. academic integrity
5. plagiarism

بخشایشگری و همدلی، توافق و سازگاری، پاسخگوبودن دانشجو به تصمیم‌ها و رفتارهای خود در برابر جامعه دانشگاهی و توجه به نظم و آراستگی و استفاده از پوشش متناسب با عرف فرهنگی جامعه در دانشگاه. احمدی هدایت و همکاران (۱۳۹۵) همچنین در پی جمع‌آوری مطالب مطرح‌شده در مرانامه‌های اخلاقی دانشگاه‌های برتر، ضوابط اخلاقی در آموزش عالی را به چهار دسته مدیریتی، آموزشی، پژوهشی و دانشجویی تقسیم کردند. اسمعیل‌پور زنجانی و همکاران (۱۳۹۲) کدهای اخلاقی دانشجویان پرستاری را براساس مرور مستندات در زمینه کدهای اخلاقی دانشجویان پرستاری دانشگاه‌های معتبر دنیا، مقالات مرتبط، جلسات بحث‌های گروهی با برخی از متخصصان آموزش پزشکی، مربیان و استادان پرستاری، کارشناسان اخلاق پزشکی و دانشجویان پرستاری، در دو بخش ارائه کرده‌اند: الف) یکپارچگی فردی و حرفه‌ای (شامل صداقت و مسئولیت‌پذیری)، ب) کمال رفتاری (شامل عدم تبعیض، رازداری، اطلاع‌رسانی، معرفی، خودارزیابی، رعایت شئون دانشجویی، آسیب‌نرساندن، تضاد منافع، پذیرش نظرهای علمی و آموزش).

بررسی‌های پژوهشگران نشان می‌دهد به‌رغم اهمیت اخلاق‌محوری در پیشرفت و تعالی فعالیت‌های سازمانی (محمدزاده و صالحی، ۱۴۰۲؛ خدایاری فرد و همکاران، ۱۴۰۲؛ غفوری و صالحی، ۱۴۰۲؛ الهی و فیض، ۱۴۰۰؛ خدایاری فرد و همکاران، ۱۳۹۹؛ محمدزاده و صالحی، ۱۳۹۵) از یک سو، و بروز برخی شواهد کم‌توجهی به رعایت اخلاق در فعالیت‌های دانشگاهی (خدایاری فرد و همکاران، ۱۴۰۲؛ قربانخانی و صالحی، ۱۴۰۱؛ خدایاری فرد و همکاران، ۱۳۹۹؛ قربانخانی و صالحی، ۱۳۹۹؛ محمدزاده و صالحی، ۱۳۹۴) به‌ویژه در حوزه دانشجویی، تاکنون چارچوب جامعی برای اخلاق دانشجویی ایرانیان ارائه نشده است. همچنین در شرایطی که حرکت در راستای تعالی‌محوری دانشگاه‌ها در سرتاسر جهان مورد توجه قرار گرفته است، توجه به موضوع اخلاق دانشجویی و مؤلفه‌های آن یکی از نیازهای اساسی در ایران محسوب می‌شود (الهیاری‌نژاد، ۱۳۹۴). ضرورت اخلاق دانشجویی آنجایی است که اخلاق‌گریزی تأثیر ژرفی بر تخریب مبانی اخلاقی جامعه و دورشدن جامعه از مسیر دینی خود دارد و رعایت اصول اخلاقی دانشجویی، نقش مهمی در انسجام و اتحاد جامعه بشری، امنیت اجتماعی، گسترش دین الهی و تولید دانش و تحقیقات علمی ایفا می‌کند (الهیاری‌نژاد، ۱۳۹۴). از این‌رو، پژوهش حاضر با هدف شناسایی مؤلفه‌ها و ارائه چارچوب اخلاق دانشجویان ایرانی انجام گرفت.

با توجه به تفاوت‌های فلسفی پارادایمی دو روش کمی و کیفی، در بررسی‌های کیفی به‌جای استفاده از چارچوب نظری برای تدوین و آزمون فرضیه‌ها، از چارچوب مفهومی برای استخراج سؤال یا سؤالات تحقیق استفاده می‌شود (مکسول^۱، ۲۰۰۵؛ ریتیچی و لوئیس^۲، ۲۰۰۳؛ صالحی و همکاران، ۱۳۹۴). چارچوب مفهومی تحقیق حاضر رویکرد تفسیرگرایی اجتماعی است. به مقوله اخلاق دانشجویی ایرانیان در حوزه علوم انسانی می‌توان از رویکردهای متفاوتی نظیر الف) دیدگاه‌ها و مطالعات فرهنگی، ب) مبانی انسان‌شناسی و پ) فلسفه علم، نگریست که این دیدگاه‌ها متناسب با آموزه‌ها و مبانی خود، تعاریف متفاوتی ارائه می‌کنند. پژوهش حاضر با عنایت به دیدگاه‌ها و مطالعات فرهنگی انجام شده که براساس آن، شناسایی مؤلفه‌های اخلاق دانشجویی در ایران، رابطه‌ای مستقیم با ارزش‌های بومی زیربنایی فرهنگ و اخلاق دارد. مفروضه‌های پیروان این رویکرد در تقابل با مطلق‌گرایان (پوزیتیویست‌ها) است و معتقدند مفاهیم از فرهنگی به فرهنگ دیگر متفاوت است و در خلق دانش بومی مرتبط با علوم انسانی به‌ویژه در حوزه‌های اخلاق، تعلیم و تربیت، روان‌شناسی و زیبایی‌شناسی، لازم است به تفاوت‌ها در هر جامعه توجه کافی و بنیادین داشت. فرهنگ به موازات توسعه و در فرایند پویا و رابطه دوجانبه آن (تأثیر بر یکدیگر) حرکت می‌کند.

تغییرات در برنامه‌های درسی دانش‌آموختگان رشته‌های علوم انسانی به‌وضوح تأثیرات بسزایی بر شیوه زندگی و نیازهای جامعه دارد. این برنامه‌ها نه تنها لازم است به ارتقای شایستگی‌های تحلیلی و نقادانه دانش‌آموختگان کمک کند، بلکه انتظار می‌رود با توجه به تحولات اصیل اجتماعی و ارزش‌های بنیادین فرهنگی، با در نظر گرفتن اقتضائات بافزاری و اولویت‌های فرهنگی به‌روزرسانی شود تا علاوه بر پاسخگویی به نیازهای متغیر و پویای جامعه، بستر لازم برای تحول و پیشرفت مبتنی بر

1. Maxwell

2. Ritchie & Lewis

ارزش های اصیل و بنیادین اخلاقی فراهم سازد؛ ارزش هایی که در جامعه ایرانی از ارزش های الهی دین اسلام نشئت گرفته و نصیح می یابد. به این ترتیب، پیش نگر و پیشرفت در برقراری ارتباط وثیق، یکپارچه و پویا میان عناصر نظام آموزشی و نیازهای اصیل جامعه به ویژه ارزش های بنیادین اخلاقی، به حرکت هوشمندانه در راستای شکل گیری و شکل دهی یک جامعه ارزش آفرین، متعالی، پویا و متناسب با چالش های روز می انجامد (غفوری و صالحی، ۱۴۰۲). به عبارت دیگر، الگوهای اندیشه و رفتار، ارزش ها، مبانی اخلاقی، اعتقادات، شیوه نگرش به فعالیت ها را دگرگون می کند. برآیند نظام آموزشی اخلاق محور، جامعه ای متعالی و سرشار از رفتارهای اخلاقی است (غفوری و صالحی، ۱۴۰۲). از سوی دیگر، پیشرفت علمی، اخلاقی و فرهنگی هر جامعه ای و به ویژه جامعه ایرانی که هویت فرهنگی انقلاب اسلامی آن بر پایه ارزش های اخلاقی استوار شده، به حرکت شتابنده و هوشمندانه این نهادها در مسیر فرهنگ دینی، ملی و بومی نیازمند است. چنین نهادی که بر ارزش های اصیل اخلاق الهی استوار شده، برای داشتن فعالیت هوشمندانه، فراتر از پایش و هدایت فعالیت های علمی و ارزش آفرین، به کانون اصلی اندیشه ورزی، خلق دانش، توسعه مبانی نظری و پیشرفت عملی اخلاق، هدایت گری و تعیین کننده بودن در راستای مقتضیات ملی، منطقه ای و جهانی مبدل شده و در سطحی کلان، ضمن حل مسائل بنیادین جامعه به مسئله آفرینی و هدایت راهبردهای علمی و فرهنگی مبتنی بر ارزش های اخلاقی و باورهای دین مبین اسلام در جامعه می پردازد. از این رو، این پژوهش بر پایه چارچوب مفهومی معرفی شده به این سؤال پاسخ می دهد که مؤلفه های تشکیل دهنده چارچوب اخلاق دانشجویی ایرانیان چیست.

۲. روش

۱-۲. جامعه، نمونه و روش اجرا

از آنجا که رویکرد مطالعه و تمامی عناصر طرح تحقیق مبتنی بر سؤال های پژوهش تعیین می شود (صالحی و گل افشانی^۱، ۲۰۱۰)، در این مطالعه نیز برای پاسخگویی به سؤال پژوهشی از رویکرد کیفی و روش نظریه برخاسته از داده ها در سطح نظم دهی مفهومی استفاده شد. انتخاب افراد مطلع^۲ مبتنی بر راهبرد نمونه گیری غیراحتمالی به شیوه هدفمند قضاوتی از نوع ملاکی انجام گرفت. جامعه پژوهش را تمامی دانشجویان دوره های کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری دانشگاه های سراسری و آزاد شهر تهران در سال تحصیلی ۱۴۰۱-۱۴۰۲ تشکیل دادند که طی فراخوان برای شرکت در پژوهش اعلام آمادگی کرده بودند. کفایت حجم نمونه در رویکرد کیفی با توجه به اصل اشباع طی روند پژوهش تعیین شد. ضمن تحلیل مصاحبه ها، کدها و موارد استخراج شده در پی برگزاری مصاحبه فردی با ۶۷ دانشجو به تکرار رسید. هریک از دانشجویان طی نامه ای از جانب تیم پژوهشگری برای شرکت در پژوهش دعوت شدند. پیش از شروع جلسه مصاحبه فردی، هریک از شرکت کنندگان با امضای کاربرگ توافق، برای ضبط صوتی جلسه اعلام آگاهی کردند. در کاربرگ توافق، پژوهشگر متعهد شد اطلاعات را محرمانه نگه دارد.

۲-۲. ابزار گردآوری داده ها و روش اجرا

برای واکاوی ادراک دانشجویان از موقعیت های اخلاقی، از مصاحبه نیمه ساختاریافته به شیوه فردی استفاده شد. اساس طراحی مصاحبه نظریه های اخلاق بود که با استفاده از اصول پیشنهادی بنی اسدی و صالحی (۱۳۹۸) تدوین و رواسازی شد. هدف های اصلی مصاحبه شامل سه بخش بود: ۱. شناسایی موقعیت های اخلاقی؛ ۲. شناسایی واکنش های اخلاقی دانشجویان در هر موقعیت؛ و ۳. شناسایی دوره های اخلاقی. به همین منظور، ابتدا با مطالعه منابع اخلاقی و نظر متخصصان حوزه اخلاق و روان شناسی، پرسش هایی برای جمع آوری دیدگاه دانشجویان درباره مسائل و رفتارهای اخلاقی در دانشگاه طراحی شد که شامل موارد زیر بود: ۱. آیا تاکنون در طول تحصیل دانشگاهی خود به مسئله ای اخلاقی برخورد کرده اید؟ در آن موقعیت چگونه عمل کردید و آیا می توانید شیوه دیگری برای عمل کردن تصور کنید؟ ۲. چه استدلالی پشت انتخاب شما بود و تصمیم شما چه جنبه هایی داشت؟ ۳. چه کسانی در آن موقعیت ذی نفع بودند؟ ۴. تصور شما درباره عواقب تصمیمتان چه بود؟ ۵. آیا برای دوستان

1. Salehi & Golafshani

2. informants

دانشجو، همکلاسی‌ها یا هر دانشجوی دیگری غیر از شما موقعیتی پیش آمده که جنبه‌ای از انتخاب اخلاقی داشته باشد؟ اگر بله، می‌توانید آن را شرح دهید؟ ع به نظر شما، داشتن کدام ویژگی‌ها دانشجو را اخلاق‌مدار می‌کند؟ مصاحبه‌ها به صورت حضوری و با استفاده از سؤالات پیگیرانه^۱ انجام شد. مدت هر مصاحبه ۴۵ تا ۶۰ دقیقه بود که بخش‌های معرفی کلی، مقدمه، امضای کاربرگ توافق، طرح سؤالات و جمع‌بندی را دربرمی‌گرفت. نمونه‌هایی از پاسخ‌های دانشجویان به پرسش اول از این قرار است: «یکی از زمان‌هایی که در دوراهی اخلاقی قرار گرفتم، این بود که به دلیل کمبود وقت باید از پژوهش‌های دیگران کپی‌برداری می‌کردم؛ «بچه‌ها می‌خواستن من به جای نماینده قبلی نماینده بشم، چون از عملکردش راضی نبودن، ولی من نمی‌خواستم اون آدم ناراحت بشه»؛ «می‌دونستم دوستم وقت داشته درس بخونه، اما روال کارش اینه که درس نخونه. درحالی که من وقت گذاشتم و درس خوندم. از طرفی می‌دونستم این توقعو داره که بهش برسونم؛ بنابراین برای اینکه ناراحت نشه، گذاشتم یه مقداری از برگه من استفاده کنه». نمونه‌هایی از پاسخ‌های دانشجویان به پرسش دوم این است: «می‌خواستم همکلاسیم ناراحت نشه»؛ «گران بودم بقیه درمورد من بد فکر کنن»؛ «به نفعم بود که این کار رو انجام بدم». نمونه‌هایی از پاسخ‌های دانشجویان به پرسش سوم این گونه بود: «این کار برای من و همکلاسی‌هام خیلی کمک‌کننده بود»؛ «من به فکر خودم بودم و در اون زمان نفع بقیه برام اهمیتی نداشت»؛ «ظاهر جریان این طور بود که هم من و هم استادم از این مسئله نفع می‌بردیم». پاسخ‌های دانشجویان به پرسش چهارم شامل موارد پیش رو می‌شد: «با خودم گفتم امکان نداره کسی بفهمه»؛ «احتمال داشت یکی توی دانشگاه متوجه بشه و اون موقع پای هردوی ما گیر بود»؛ «شاید کسی می‌فهمید و شاید هم نه، ولی من هیچ وقت خودمو نمی‌بخشیدم و انگار اصول خودمو زیر پا گذاشته بودم». برخی از پاسخ‌ها به پرسش پنجم عبارت بودند از: «بله، برای دوستانم هم بارها از این مسائل پیش آمده که در شرایط تقلب قرار بگیرن و اکثراً از این فرصت استفاده کردن»؛ «خب دوستانی داشتم که نخوان کپی‌برداری کنن، ولی تعدادشون کم بوده»؛ «معمولاً به موقع می‌آن سر کلاس و به استاد احترام می‌ذارن و تعداد کمی هستن که این مسائل رعایت نمی‌کنن». درنهایت، نمونه‌هایی از پاسخ‌های دانشجویان به پرسش ششم از این قرار است: «اینکه به خودمون و بقیه احترام بگذاریم»؛ «به نظرم دانشجوی اخلاق‌مدار حق بقیه رو در نظر می‌گیره و ضایعش نمی‌کنه»؛ «احترام به مقرراتی که منطقی وضع شده باشن، برای من مصداق اخلاق محوره».

۲-۳. روش تحلیل داده‌ها

محتوای مصاحبه‌ها افزون بر یادداشت میدانی^۲، با اطلاع مشارکت‌کنندگان ضبط و سپس مکتوب شد. داده‌های حاصل از مصاحبه‌های فردی به شیوه کدگذاری سازاگرایانه^۳ کتی شارماز با استفاده از نرم‌افزار MAXQDA-2018 بررسی و تحلیل شدند تا پژوهشگر بتواند درباره داده‌های مورد نیاز بعدی و مشخص کردن حد اشباع داده‌ها تصمیم‌گیری کند. در پژوهش حاضر از دو روش سه‌سویه‌سازی^۴ در پژوهشگر و سه‌سویه‌سازی در شیوه استفاده شد. به منظور محاسبه ضریب اعتبار به شیوه بازآزمون، از بین مصاحبه‌های فردی انجام‌گرفته، دو مصاحبه به عنوان نمونه انتخاب شدند و هر کدام از آن‌ها در فاصله زمانی کوتاه و مشخص (۲۰ روز) دوباره توسط پژوهشگر کدگذاری و مقایسه شد. در هر کدام از مصاحبه‌ها، کدهایی که در دو فاصله زمانی مشابه بودند، با عنوان «توافق» و کدهای غیرمشابه با عنوان «عدم توافق» مشخص شدند. روش محاسبه روایی بین کدگذاری‌های انجام‌گرفته توسط محقق در دو فاصله زمانی به این ترتیب است:

$$\text{ضریب بازآزمون} = \frac{\text{تعداد توافقات} \times 2}{\text{تعداد کل کدها در دو مرحله}} \times 100\%$$

1. probes
2. field notes
3. costructivism
4. triangulation

ضریب بازآزمون مصاحبه‌های انجام گرفته ۷۸ درصد بود که نشان می‌دهد شیوه کدگذاری از اعتبار بسیار خوبی برخوردار است. برای سنجش میزان توافق درون موضوعی از آزمون اعتبار بین کدگذاران^۱ استفاده شد. با توجه به ویژگی‌های موضوع پژوهش، یک روان‌شناس تربیتی به عنوان کدگذار همکار در نظر گرفته شد. پس از اطمینان از آشنایی همکار پژوهش به فرایند کدگذاری، دو مصاحبه فردی به طور تصادفی انتخاب و به او واگذار شد تا فرایند کدگذاری را به طور مستقل انجام دهد. محاسبه درصد توافق بین کدگذاران که به عنوان شاخص رواسازی تحلیل به کار می‌رود، درست مانند شیوه قبلی است. نتایج این کدگذاری‌ها در جدول ۱ آمده است.

جدول ۱. محاسبه اعتبار بین دو کدگذار

مصاحبه	تعداد کل کدها	تعداد توافقات	تعداد عدم توافقات	اعتبار بین دو کدگذار (درصد)
اول	۱۱۳	۴۲	۲۹	۷۳
دوم	۱۲۴	۴۶	۳۲	۷۴
کل	۲۳۷	۸۶	۶۱	۷۳

همان‌طور که جدول ۱ نشان می‌دهد، اعتبار بین کدگذاران برای مصاحبه‌های انجام گرفته در این تحقیق با استفاده از فرمول ذکر شده ۷۳ درصد و نشان دهنده اعتبار بسیار خوب کدگذاری است. برای ارتقای اعتبارپذیری^۲ یافته‌ها (معادل روایی درونی^۳ در پژوهش کمی)، از فنون و راهبردهایی نظیر حضور طولانی مدت در محیط پژوهش و صرف زمان طولانی با شرکت کنندگان، تبادل نظر با همتایان^۴ و بازبینی از سوی اعضا^۵ استفاده شد. همچنین از چندسویه نگری^۶ مبتنی بر تنوع بخشی در تعداد شیوه‌های گردآوری داده‌ها، تحلیل موارد منفی و متناقض^۷ تفسیر شده در داده‌ها و نظرات استادان و متخصصان حوزه اخلاق حرفه‌ای به منظور اعمال نظر نهایی بهره گرفته شد. در راستای چندسویه سازی، از این کدها استفاده شد: کدهای استخراج شده از این مصاحبه‌ها و نیز مصاحبه‌های طرح توسعه اخلاق در دانشگاه (خدایاری فرد و همکاران، ۱۳۹۹)، کدهای استخراج شده از قرآن کریم و نهج البلاغه در زمینه اخلاق مرتبط با اخلاق دانشجویی، کدهای استخراج شده از مرانامه‌های اخلاق دانشجویی دانشگاه‌های معتبر جهان و نیز کدهای استخراج شده از منشور اخلاقی روان‌شناسی مثبت (جاردن و همکاران^۸، ۲۰۱۹). همچنین با توصیف دقیق زمینه مطالعه، پیش فرض‌ها و شرایط پژوهش و ارائه جزئیات آن، زمینه لازم برای افزایش انتقال پذیری^۹ یافته‌های پژوهش (معادل روایی بیرونی^{۱۰} در پژوهش کمی) فراهم آمد. به منظور ایجاد قابلیت اطمینان^{۱۱} (معادل پایایی در پژوهش کمی)، تلاش شد تا با تشریح جزئیات مربوط به چگونگی گردآوری داده‌ها، نحوه تصمیم‌گیری‌ها، تفسیر و تحلیل‌های طی شده در فرایند پژوهش، زمینه‌ای برای «مسیرنمای حساسی»^{۱۲} فراهم شود. همچنین برای ارتقای تأییدپذیری^{۱۳} یافته‌های پژوهش (معادل عینیت در پژوهش کمی)، با استفاده از یادداشت میدانی و در فرایند تحلیل و تفسیرهای انجام شده، تا آنجا که امکان پذیر بود، اندیشه‌ها، باورها و انتظارات ذهنی پژوهشگران در جریان گردآوری و تحلیل داده‌ها کنترل شدند. در راستای استفاده از راهبرد بازبینی اعضا^{۱۴}، کدها در دو سطح خرد و محوری، به وسیله کاربرگ ارزیابی در معرض قضاوت متخصصان قرار گرفت. پنج پژوهشگر از گرایش‌های مختلف رشته روان‌شناسی به کاربرگ ارزیابی پاسخ دادند. به همراه این کاربرگ، جدول کدها و مصداق‌ها برای متخصصان ارزیاب ارسال شد. نفرات برای هر کد باید یکی از گزینه‌های «مناسب است»، «تا حدودی مناسب

1. intercoder reliability (ICR)
2. credibility
3. internal validity
4. peer debriefing
5. member check
6. triangulation
7. negative case analysis
8. Jarden et al.
9. transfeability
10. external validity
11. dependability
12. Auditing trail
13. Confirmability
14. member check

است» یا «اصلاً مناسب نیست» را انتخاب می‌کردند. در مقابل هر گویه، محلی برای توضیحات یا پیشنهادهای در نظر گرفته شده بود تا پاسخگو در صورت عدم توافق با یک کد بتواند کد دیگری را انتخاب یا توضیحات لازم را ارائه کند. در این مرحله ۱۶ کد (در مجموع پنج ارزیاب) حداقل از جانب یک نفر، نامناسب یا تا حدودی مناسب در نظر گرفته شده بود. این کدها با تغییر نام، یا تغییر اصل کد اصلاح شدند. سپس مؤلفه‌های اخلاق دانشجویی که از مصاحبه‌ها استخراج شده بودند، نام‌گذاری و ارائه شدند که در نمودار ۱ آمده‌اند. برای استخراج الگوی مفهومی اخلاق، متخصصان ابتدا مصداق‌های اخلاق دانشجویی را که توسط دانشجویان مطرح شده بود، مورد بحث قرار دادند و متوجه شدند که این مصداق‌ها در سه گروه اخلاق آموزشی، اخلاق پژوهشی و اخلاق عمومی قرار می‌گیرند. سپس با نظر متخصصان، مصداق‌های هر کدام از مؤلفه‌های اخلاق دانشجویی که از مصاحبه با دانشجویان استخراج شده بود، در یکی از سه حوزه آموزش، پژوهش و اخلاق عمومی جای داده شدند.

۳. یافته‌ها

۳-۱. توصیف جمعیت‌شناختی

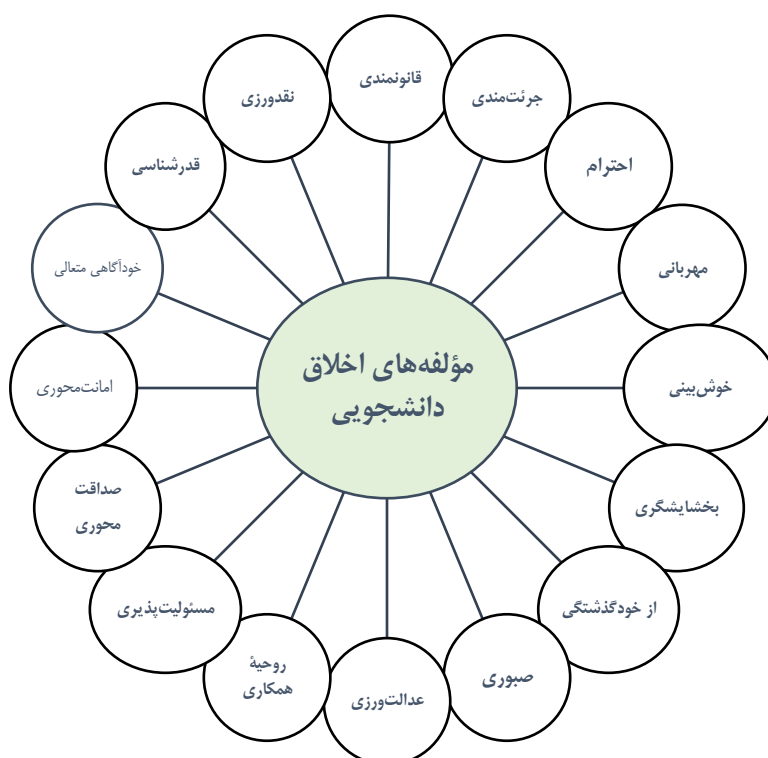
ویژگی‌های مصاحبه فردی با ۶۷ دانشجو در قالب جدول ۲ ارائه شده است. ۶۳ درصد شرکت‌کنندگان دختر و مابقی پسر بودند. ۵۱ درصد دانشجویان متعلق به دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی بودند.

جدول ۲. مشخصات دانشجویان مورد مطالعه

جنسیت	دانشکده/دانشکدگان	تعداد	جمع
پسر	ادبیات و علوم انسانی	۲	۲۵ نفر
	مدیریت	۴	
	روان‌شناسی و علوم تربیتی	۱۲	
	فنی-مهندسی	۳	
	علوم پایه	۴	
دختر	ادبیات و علوم انسانی	۲	۴۲ نفر
	مدیریت	۵	
	روان‌شناسی و علوم تربیتی	۲۲	
	فنی-مهندسی	۳	
	علوم پایه	۴	
کل	زبان‌های خارجی	۶	۶۷ نفر

۳-۲. دسته‌بندی مؤلفه‌های اخلاق دانشجویی

نتایج جستجوی منظم برای شناسایی و دسته‌بندی مؤلفه‌های اخلاق دانشجویی به یافتن ۸۵ موقعیت اخلاقی از مصاحبه‌های اولیه با دانشجویان، کدهای استخراج‌شده از قرآن کریم و نهج‌البلاغه در زمینه اخلاق مرتبط با اخلاق دانشجویی، کدهای استخراج‌شده از مرامنامه‌های اخلاق دانشجویی دانشگاه‌های معتبر جهان و کدهای استخراج‌شده از منشور اخلاقی روان‌شناسی مثبت منجر شد که براساس نظر متخصصان و مبانی نظری پژوهش، در قالب ۱۶ صفت اخلاقی صداقت‌محوری، عدالت‌ورزی، خودآگاهی متعالی، امانت‌محوری، قدرشناسی، قانونمندی، احترام، مسئولیت‌پذیری، جرئت‌مندی، نقدورزی، خوش‌بینی، روحیه همکاری، مهربانی، بخشایشگری، از خودگذشتگی و صبوری گنجانده شدند (نمودار ۱).

نمودار ۱. مؤلفه های اخلاق دانشجویی

منبع: یافته های پژوهش

در ادامه تعاریف مفهومی از مؤلفه های اخلاق براساس مبانی نظری پژوهش ارائه می شود.

۳-۲-۱. صداقت محوری

صداقت به معنی سخن راست، قول حق و کردار حق است؛ به این معنی که تضادی میان افکار، الفاظ و کردار فرد وجود نداشته باشد (سوره توبه آیه ۱۱۹) (قرآن الحکیم، ترجمه مشکینی، ۱۳۹۰)؛ نهج البلاغه، خطبه ۱۷۵ (ترجمه شهیدی، ۱۳۶۸؛ مطهری، ۱۳۷۸؛ خدایاری فرد و حسینی راد، ۱۴۰۲). صداقت به عنوان یکی از ویژگی های اصیل اخلاق دانشجویی، ویژگی دانشجویی است که در تمامی رفتارهای خود در محیط دانشگاه، راستگویی را سرلوحه قرار می دهد و به اصول اخلاقی پایبند است. از ساده ترین مصداق های رفتاری، بیان حقیقت در هنگام ارائه پروژه ها و فعالیت های گروهی است که نشان دهنده احترام به کار دیگران و خود است. در بعد مثبت، مشارکت در بحث های علمی با ارائه نظرات صادقانه و نقدهای سازنده، نمادی از تعهد به رشد علمی و اخلاقی است که با آموزه های اسلامی مبنی بر صداقت و راستگویی همخوانی دارد. در بعد منفی، دروغگویی یا پنهان کاری می تواند عواقب جدی برای اعتبار فرد، عزت نفس، کرامت انسانی و سرنوشت او داشته باشد و نه تنها بر روابط اجتماعی او تأثیر منفی می گذارد، بلکه با ارزش های اخلاقی جامعه و ارزش های الهی نیز تضاد دارد. به این منظور براساس آموزه های دین اسلام، فرهنگ ایرانی و تجارب دیگر جوامع، صداقت از اصول اساسی زندگی فردی و اجتماعی است که شایسته است در تعاملات روزمره دانشجویان نمود پیدا کند. با عمل به این اصول، دانشجویان می توانند ضمن پرورش فضائل اخلاقی در خود و تعالی در مسیر ارزش های الهی، به ارتقای فرهنگ قانون مداری و گسترش و نهادینه سازی فضائل اخلاقی در دانشگاه و جامعه کمک کنند.

۳-۲-۲. قانونمندی

قانونمندی یا قانون مداری مجموعه ای از التزام های فردی و جمعی به حقوق و تکالیف مشخص در دانشگاه است (سوره بقره آیه ۲۱۳) (قرآن الحکیم، ترجمه مشکینی، ۱۳۹۰؛ خدایاری فرد و همکاران، ۱۴۰۱؛ مطهری، ۱۳۷۸). دانشجوی قانونمند فردی است که در محیط دانشگاه به اصول و قوانین احترام می گذارد و به حقوق و مسئولیت های خود آگاه است. ساده ترین

مصادق رفتاری مورد انتظار، رعایت قوانین انضباطی و آیین‌نامه‌ها است. کامل‌ترین مصداق آن نیز مشارکت فعال و ارزش‌آفرین در ایجاد فضایی سالم و مثبت، شرکت در فعالیت‌های داوطلبانه و ترویج فرهنگ قانون‌مداری است. آموزه‌های دین اسلام که اخلاق‌بنیان است و با مبنا و مأموریت تکامل اخلاق، استقرار عدالت و ارزش‌های الهی آورده شده نیز بر اهمیت احترام به قوانین و حقوق دیگران تأکید دارند. به این منظور در قرآن کریم بر ضرورت وفای به عهد، احترام به حقوق دیگران و به‌ویژه پرهیز از هرگونه تخلف نسبت به حقوق منطقی و مشروع دیگران تأکیدات بسیاری شده است. در بعد سلبی، پرهیز از تخلفاتی مانند تقلب در هر نوع آن یا عدم رعایت انضباط مورد انتظار است؛ بنابراین، دانشجوی قانونمند با رعایت اصول اخلاقی و اجتماعی و عاملیت نهاده‌شده به آن، نه تنها به موفقیت تحصیلی خود کمک می‌کند، بلکه به‌عنوان یک شهروند مسئول، به ارتقای فرهنگ جامعه و به‌ویژه فرهنگ قانون‌مداری می‌پردازد.

۳-۲-۳. عدالت‌ورزی

عدل به معنای رعایت حقوق دیگران در برابر ظلم، رعایت حد متوسط میان افراط و تفریط در افکار و رفتارها است (سوره نساء آیه ۴۰) (قرآن الحکیم ترجمه فولادوند، ۱۳۷۶؛ نهج‌البلاغه، ترجمه شهیدی، ۱۳۶۸؛ مطهری، ۱۳۷۸؛ سلیمان و رشید، ۱۴۰۲؛ خدایاری فرد و حسینی‌راد، ۱۴۰۲). عدالت‌ورزی به معنای عملی کردن و اجرای عدالت در زندگی است که در سطوح فردی و اجتماعی معنا و مصداق دارد. این مفهوم شامل اقداماتی است که فرد یا جامعه برای تحقق عدالت انجام می‌دهند. به دیگر سخن، عدالت به‌عنوان یکی از فضائل اخلاقی دانشجویی در حیطه آموزش می‌تواند به شکل‌های مختلفی نمود پیدا کند؛ برای مثال، رعایت انصاف در نقد و اعلام‌نظر و نظرسنجی‌ها نه تنها به ارتقای بحث‌های علمی کمک می‌کند، بلکه فضای سالم‌تری برای تبادل نظر ایجاد می‌کند. همچنین احترام به نوبت دیگران در کلاس، نشانه‌ای از ادب و احترام به همکلاسی‌ها است که موجب تقویت روحیه همکاری و همدلی می‌شود. خودداری از رقابت ناسالم به دانشجویان این امکان را می‌دهد که به‌جای تخریب یکدیگر، بر پیشرفت خود تمرکز کنند و در نهایت، پرهیز از کپی‌برداری از کتاب‌ها نه تنها نشان‌دهنده صداقت علمی است، بلکه خلاقیت و تفکر مستقل را نیز در دانشجویان تقویت می‌کند. این مصادیق همگی به شکل‌گیری یک جامعه دانشگاهی عادلانه و پویا کمک می‌کنند. همچنین عدالت به‌مثابه یکی از فضائل اخلاق عمومی در دانشگاه، تجلی میانه‌روی در داوری‌ها و رفتارها است که به دانشجویان یادآوری می‌کند تا از تحمیل باورهای خود به دیگران پرهیز کنند. این فضیلت همچنین آن‌ها را به خودداری از استفاده از اموال دیگران بدون اجازه، تبعیض، تکبر، حسدورزی، بدگویی و تمسخر دعوت می‌کند. درواقع، عدالت نه تنها یک اصل اخلاقی، بلکه یک رفتار اجتماعی است که به ایجاد فضایی سالم و همدلانه در دانشگاه کمک می‌کند و موجب تقویت روابط انسانی و احترام متقابل بین دانشجویان می‌شود. از سوی دیگر، عدالت به‌عنوان یکی از فضائل اخلاقی پژوهشی، در رفتارها و داوری‌های دانشجویان تجلی می‌یابد و به میانه‌روی در قضاوت‌ها و عملکردها دعوت می‌کند. این فضیلت دانشجویان را به خودداری از تحمیل باورهای شخصی‌مان بر دیگران ترغیب می‌کند و اهمیت احترام به نظرات و عقاید دیگران را یادآور می‌شود. همچنین عدالت ایجاب می‌کند که از استفاده از اموال دیگران بدون اجازه پرهیز کنیم و در تعاملات خود، تبعیض را کنار بگذاریم. این فضیلت ما را از تکبر، حسدورزی، بدگویی و تمسخر دور نگه می‌دارد و به ما یادآوری می‌کند که در پیوند با دیگران، باید با انصاف و احترام رفتار کنیم. درواقع، عدالت نه تنها بر اصول اخلاقی استوار است، بلکه راهی برای ساختن روابط سالم و سازنده در جامعه علمی نیز محسوب می‌شود.

۳-۲-۴. امانت‌محوری

امانت‌محوری اصلی بنیادین در زندگی فرد و در تمامی تعاملات او جاری است. این ویژگی نه تنها بر رفتارهای فردی، بلکه بر روابط اجتماعی او نیز تأثیرگذار است؛ بنابراین، می‌توان گفت امانت‌محوری رویکردی جامع‌تر در نظر گرفته می‌شود که بر پایه امانتداری بنا شده است. امانتداری به‌عنوان یکی از ابعاد اصلی امانت‌محوری به معنی مورد اعتماد و امین‌بودن در نگهداری آن چیزی است که به فرد سپرده شده است (سوره آل عمران آیه ۷۵) (قرآن الحکیم ترجمه فولادوند، ۱۳۷۶؛ مطهری، ۱۳۷۸؛ جوادی آملی، ۱۳۸۵؛ سلیمان و رشید، ۱۴۰۲؛ خدایاری فرد و همکاران، ۱۴۰۱). به دیگر سخن، امانت‌محوری به‌عنوان یکی از ویژگی‌های اصیل اخلاق دانشجویی، ویژگی دانشجویی است که در تمامی رفتارهای خود، اصل امانتداری را رعایت کند که

براساس آن فرد باید در همه امور، از جمله مسئولیت‌های اجتماعی و خانوادگی، به اصول آن پایبند باشد. به عبارت دیگر، امانتداری به معنای حفظ حقوق و استفاده شایسته از دارایی‌های در دسترس اما متعلق به دیگران است که تمامی سطوح و ابعاد گسترده در حفظ اسرار شخصی در اختیار، رعایت حقوق دیگران و عدم تصرف در اموال در دسترس اما متعلق به دیگران را شامل می‌شود. از ساده‌ترین مصادیق رفتاری امانتداری می‌توان به حفظ و نگهداری منابع و امکانات علمی و کتاب‌های امانتی و یا در دسترس برای استفاده فردی و جمعی اشاره کرد که نشان‌دهنده احترام به حقوق دیگران و ارزش‌های علمی و اخلاقی است. همچنین حفظ اسرار دوستان و خانواده خود و دیگران که به واسطه شناخت نزدیک، به نوعی نزد فرد به امانت قرار دارد، از مصادیق مهم امانت‌داری به‌شمار می‌رود. در نقطه مقابل، خیانت در امانت، مصادیقی گسترده مانند استفاده نامناسب از توان، ظرفیت‌ها، فرصت‌ها، امکانات و موقعیت دانشجویی برای تعالی خود و جامعه، هدر دادن انرژی و زمان خود و دیگران یا امکانات در اختیار، کپی‌برداری غیرمجاز از آثار دیگران یا استفاده نادرست از منابع علمی در اختیار، افشای اسرار دیگران یا رعایت نکردن تعهدات فردی قرار دارد که نه تنها عواقب جدی برای فرد دارد، بلکه می‌تواند اعتماد اجتماعی را نیز خدشه‌دار کند.

۳-۲-۵. خودآگاهی متعالی (خودآگاهی ربانی مبتنی بر حضور در محضر خداوند)

خودآگاهی متعالی یک اصل زیربنایی و جامع در شخصیت اخلاقی دانشجوی تلقی می‌شود که برمبنای احساس حضور دائم در پیشگاه پروردگار، بر تمامی ساحت‌های زندگی علمی، پژوهشی و اجتماعی فرد سایه می‌افکند و سلوک او را جهت‌دهی می‌کند. این صفت اخلاقی که می‌توان آن را «خودآگاهی ربانی» نامید، به معنای بیداری و حضور دائمی قلب و ذهن دانشجو در محضر الهی است. دانشجویی که این ویژگی را در خود پرورش می‌دهد، باوری ژرف دارد که در هر لحظه -از مطالعه در کتابخانه تا تعامل در آزمایشگاه، از گفتگو در کلاس تا تحقیق در فضای مجازی- تحت مشاهده و علم مطلق پروردگار قرار دارد. این بینش قدرتمندترین انگیزه برای اصالت، امانت‌داری علمی، پرهیز از تقلب و تزویر، و تلاش برای مفید و سازنده‌بودن است. چنین فردی علم را عبادتی می‌داند که باید به نیکوترین شکل، با خلوص نیت و دوری از هر خطای اخلاقی به‌جای آورد. این حالت، تجسم عملی آیات قرآن کریم است: «وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِیْ أَنْفُسِكُمْ فَاحْذَرُوهُ» (سوره بقره آیه ۲۳۵) (قرآن الحکیم ترجمه فولادوند، ۱۳۷۶)؛ بدانید که خدا آنچه را در دل‌های شماست می‌داند، پس از او بپرهیزید. همچنین «أَلَمْ يَعْلَم بِأَنَّ اللَّهَ یَرِی» (سوره علق آیه ۱۴) (قرآن الحکیم ترجمه فولادوند، ۱۳۷۶)؛ آیا ندانست که خدا [همه‌چیز را] می‌بیند؟ این خودآگاهی ربانی، دانشجو را از سطحی‌نگری و قانون‌گریزی صرف به‌سوی تعهدی عمیق و مسئولیتی آگاهانه سوق می‌دهد و او را در مسیر دانش‌اندوزی، به عالمی تبدیل می‌کند که محضر خدا را فراموش نمی‌کند. به عبارت دیگر، این صفت، یک ملکه نفسانی و بینشی عمیق است که دانشجو را از سطح ظاهر اعمال به عمق نیت‌ها و باطن امور رهنمون می‌سازد. خودآگاهی ربانی، فرد را از حالت غفلت خارج می‌کند و او را در مقام مراقبه دائم قرار می‌دهد (مطهری، ۱۳۷۸؛ جوادی آملی، ۱۳۸۵). به دیگر سخن، این ویژگی والا، دانشجو را از حالت یک متعلم صرف خارج و او را به عالمی ربانی تبدیل می‌کند که علم را عبادت و دانشگاه را محضر الهی می‌داند. این رویکرد، فراتر از رعایت قوانین صوری، ایجاد یک نظام درونی نظارت و انگیزش مبتنی بر ایمان است که در آن، دانشجو در همه حال خود را تحت مشاهده خداوند می‌بیند. از ساده‌ترین مصادیق رفتاری این صفت در حیطه آموزش می‌توان به امانتداری علمی مطلق و پرهیز از هرگونه تقلب و تزویر حتی در خلوت اشاره کرد؛ زیرا فرد باور دارد که هیچ خلوت و جلوتی از دید خداوند پنهان نیست. در حیطه پژوهش، صداقت بی‌چون‌وچرا در ثبت، تحلیل و گزارش داده‌ها و ارجاع منصفانه به منابع، حتی وقتی امکان تقلب وجود دارد، جلوه‌ای بارز از این خودآگاهی است. در عرصه اخلاق عمومی نیز مراقبت از زبان و پرهیز مطلق از غیبت، تهمت و هرگونه آسیب به آبروی دیگران، صرف‌نظر از وجود یا نبود ناظر بیرونی، از نشانه‌های آشکار این رفتار به‌شمار می‌رود. در نقطه مقابل، ازدست‌دادن این حساسیت درونی و سقوط به ورطه غفلت، مصادیقی گسترده دارد: از انجام کارهای علمی با نیت ریا و خودنمایی، توجیه و تسامح در خطاهای اخلاقی با استناد به عرف فاسد یا بی‌توجهی به حقوق و احساسات دیگران در تعاملات تا هدر دادن فرصت‌های علمی و استعدادهای خدادادی و آسوده‌خاطر بودن از گناهانی که در خلوت مرتکب می‌شود. چنین وضعیتی نه تنها رشد علمی و معنوی فرد را متوقف می‌سازد، بلکه او را از رسالت اصلی دانشجو که طلب علم در راه خدا است، به کلی منحرف و شخصیت او را از درون تهی می‌کند.

۳-۲-۶. قدرشناسی

قدرشناسی درک کردن ارزش نیکویی و خدمت دیگران و سپاسگزاری از آنان است (سوره آل عمران، آیه ۱۴۴) (قرآن الحکیم ترجمه فولادوند، ۱۳۷۶؛ نهج البلاغه حکمت ۲۴۴، ترجمه شهیدی، ۱۳۶۸؛ سلیگمن و رشید، ۱۴۰۲؛ خدایاری فرد و حسنی‌راد، ۱۴۰۲). دانشجوی قدرشناس فردی است که در تعاملات خود با دیگران، به‌ویژه استادان و همکلاسی‌ها، قدردانی خود را ابراز می‌کند. ساده‌ترین مصداق رفتاری او شامل بیان آن است و از کامل‌ترین مصادیق آن می‌توان به مشارکت در فعالیت‌های گروهی و کمک به دیگران اشاره کرد. آموزه‌های دین اسلام که اخلاق‌بنیان است و با مبنا و مأموریت تکامل اخلاق، استقرار عدالت و ارزش‌های الهی آورده شده نیز بر اهمیت قدرشناسی تأکید دارند؛ برای نمونه در قرآن کریم آمده است: «اگر شکرگزار نعمت‌ها باشید، قطعاً نعمت‌هایم را بر شما افزون خواهیم کرد.» این آیه نشان‌دهنده پاداش الهی برای شکرگزاری است. در مقابل، قدرناشناسی و بی‌توجهی به زحمات دیگران می‌تواند به تضعیف روابط اجتماعی و ایجاد احساس نارضایتی در محیط دانشگاه منجر شود؛ بنابراین، دانشجوی قدرشناس با ابراز قدردانی و تلاش برای ایفای وظایف مبتنی بر آن، نه تنها بر موفقیت تحصیلی خود تأثیر مثبت می‌گذارد، بلکه به تقویت فرهنگ احترام و همکاری در جامعه نیز کمک می‌کند. قدرشناسی به ارتقای روحیه جمعی و ایجاد فضایی مثبت برای یادگیری و رشد منجر خواهد شد.

۳-۲-۷. مهربانی

مهربانی به معنی مهر و محبت و گرمی بدون توقعی از فرد مقابل است (سوره آل عمران، آیه ۱۵۹) (قرآن الحکیم ترجمه فولادوند، ۱۳۷۶؛ نهج البلاغه خطبه ۱۹۸، ترجمه شهیدی، ۱۳۶۸؛ سلیگمن و رشید، ۱۴۰۲؛ خدایاری فرد و همکاران، ۱۴۰۱؛ خدایاری فرد و همکاران، ۱۳۹۹). مهربانی به‌عنوان یکی از ویژگی‌های اصیل اخلاق دانشجویی، ویژگی دانشجویی است که در رفتارهای خود در محیط دانشگاه، به دیگران احترام می‌گذارد و با محبت و همدلی برخورد می‌کند. از ساده‌ترین مصداق‌های رفتاری، سلام و احوالپرسی با همکلاسی‌ها و استادان در فضای کلاس یا فضای مجازی است که نشان‌دهنده توجه و احترام به آن‌ها است. در بعد مثبت، کمک به همکلاسی‌ها در درس‌ها یا حمایت از آن‌ها در مواقع دشوار، نشان‌دهنده روحیه تعاون و همدلی است که با آموزه‌های اسلامی مبنی بر محبت به دیگران و یاری‌رساندن به نیازمندان همخوانی دارد. در بعد منفی، بی‌توجهی به احساسات دیگران یا رفتارهای سرد و بی‌احساس می‌تواند به ایجاد فاصله و تنش در روابط اجتماعی دامن بزند و نه تنها بر جو دانشگاه تأثیر منفی می‌گذارد، بلکه با ارزش‌های اخلاقی و فرهنگی جامعه نیز تضاد دارد. در فرهنگ ایرانی، مهربانی به‌عنوان یکی از ارزش‌های اساسی انسانی شناخته می‌شود. یکی از مصداق‌های بارز این مفهوم در ادبیات کهن فارسی، شعر حافظ است که می‌گوید: «به یاد کسی که مهربان است، دل‌ها شاد می‌شود». این گزاره نشان‌دهنده اهمیت مهربانی در ایجاد روابط مثبت و شاداب در جامعه و به‌ویژه جامعه دانشجویی است. نقطه مقابل مهربانی، بی‌مهری و سردی در روابط انسانی است که در فرهنگ ایرانی به‌شدت مذمت شده است؛ برای مثال، در متون دینی و اخلاقی آمده است که «کسی که به دیگران بی‌محبت باشد، در حقیقت به خود نیز آسیب می‌زند.» این آموزه‌ها به‌عنوان اشتراکی از آموزه‌های اسلامی، منابع کهن پارسی، تجارب موفق بشری در دیگر رویکردها و موقعیت‌ها، بر اهمیت مهربانی و پرهیز از بی‌مهری تأکید دارند و نشان‌دهنده ارزش‌های الهی هستند که باید در زندگی روزمره و به‌ویژه در دوران دانشجویی که دوره تعالی ویژگی‌های شخصیتی در فضای تعاملات سازنده است، رعایت شوند.

۳-۲-۸. بخشایشگری

بخشایشگری به معنی گذشتن از تقصیر دیگران است (سوره مائده، آیه ۹۵ و سوره شوری، آیه ۴۰) (قرآن الحکیم ترجمه فولادوند، ۱۳۷۶؛ نهج البلاغه، نامه ۵۳، ترجمه شهیدی، ۱۳۶۸؛ خدایاری فرد و حسنی‌راد، ۱۴۰۲)؛ بخشایشگری دانشجویان در دانشگاه به معنای گذشتن از تقصیر دیگران و نشان دادن روحیه‌ای مثبت و همدلانه است. در ساده‌ترین مصداق، این ویژگی می‌تواند در تحمل خطاهای کوچک همکلاسی‌ها، مانند تأخیر در ارائه پروژه یا اشتباهات جزئی در گروه‌های کاری، نمود پیدا کند. در سطح بالاتر، دانشجویان می‌توانند با عذرخواهی و بخشش رفتارهای ناپسند دیگران، فضایی سازنده و مثبت ایجاد کنند.

که به ارتقای همدلی و همکاری بین آن ها کمک می کند. در بعد منفی، عدم بخشایش ممکن است به ایجاد تنش و اختلافات بین دانشجویان منجر شود که نه تنها جو دانشگاه را تحت تأثیر قرار می دهد، بلکه بر کیفیت تحصیل و روابط اجتماعی آن ها نیز تأثیر منفی خواهد گذاشت؛ بنابراین، بخشایشگری نه تنها یک ویژگی اخلاقی، بلکه نیازی اساسی برای ایجاد یک محیط آموزشی سالم و مثبت در دانشگاه ها است.

۳-۲-۹. از خودگذشتگی

از خودگذشتگی یعنی منفعت غیر را بر مصلحت خود مقدم داشتن (سوره نسا، آیه ۸) (قرآن الحکیم ترجمه فولادوند، ۱۳۷۶؛ نهج البلاغه، نامه ۹؛ سلیگمن و رشید، ۱۴۰۲؛ خدایاری فرد و حسنی راد، ۱۴۰۲؛ خدایاری فرد و همکاران، ۱۴۰۱). دانشجوی از خودگذشته فردی است که در تعاملات و فعالیت های خود، به رغم وجود نیازهای فردی، منافع دیگران و به ویژه جامعه را بر منافع شخصی ترجیح می دهد. ساده ترین مصداق این ویژگی، کمک به همکلاسی ها در زمان های دشوار، مانند مطالعه گروهی یا حمایت عاطفی در ایام امتحانات است. در سطح بالاتر، گذشتن از نوبت خود با توجه به نیاز دیگران و مشارکت در فعالیت های داوطلبانه و اجتماعی، مانند برگزاری کارگاه های آموزشی یا کمک به سازمان دهی رویدادهای دانشگاهی است که نشانه ای آشکار از هوش معنوی، تعهد به جامعه دانشگاهی و تقویت روحیه همکاری و ایثار است. در میان آموزه های اسلام می توان به ایثار و خدمت به دیگران اشاره کرد؛ تا جایی که در یکی از فرمایش های پیامبر اکرم (صلوات الله علیه) محبوب ترین فرد نزد خالق یکتا را کسی معرفی می کنند که بیشترین خدمت را به مردم عرضه کند. در بعد منفی می توان به خودمحوری و عملکرد افراطی مبتنی بر تقدم خویش در همه امور اشاره کرد. از خودگذشتگی و خودمحوری به طور کلی در تضاد با یکدیگر قرار دارند. از خودگذشتگی به معنای فداکردن منافع شخصی برای رفاه دیگران است؛ درحالی که خودمحوری به تمرکز بر نیازها و خواسته های شخصی بدون توجه به دیگران اشاره دارد. افراد از خودگذشته معمولاً به دنبال ایجاد روابط مثبت و حمایت از دیگران هستند؛ درحالی که افراد خودمحور تمایل دارند دیگران را وسیله ای برای دستیابی به اهداف خود ببینند.

۳-۲-۱۰. صبوری

به معنی بردباری، تحمل و عدم تعجیل در کارها است (سوره سجده، آیه ۲۴) (قرآن الحکیم ترجمه فولادوند، ۱۳۷۶؛ نهج البلاغه، خطبه ۲۶؛ سلیگمن و رشید، ۱۴۰۲؛ خدایاری فرد و حسنی راد، ۱۴۰۲). صبوری به عنوان یکی از ویژگی های اصیل اخلاق دانشجویی، نه تنها در مواجهه با چالش های تحصیلی و اجتماعی، بلکه در شکل گیری شخصیت و رفتارهای آینده آن ها نیز تأثیرگذار است. ساده ترین مصداق صبوری، تحمل فشارهای درسی و عدم واکنش سریع به مشکلات است که نشان دهنده تعهد به یادگیری و رشد فردی است. در بعد مثبت، صبوری می تواند به دانشجو کمک کند تا با آرامش و تفکر عمیق تر به حل مسائل بپردازد و از تجربیات خود و دیگران بیاموزد. در بعد منفی، نداشتن صبوری می تواند به واکنش های تکانشی، بی قراری و تصمیم گیری های نادرست منجر شود.

۳-۲-۱۱. نقدورزی

نقدورزی به عنوان یکی از ویژگی های اصیل اخلاق دانشجویی، ویژگی دانشجویی است که هم نقدپذیر است و هم در نقدها مشارکت فعالانه دارد. این واژه نشان دهنده تعادل بین پذیرش نظرات دیگران و ارائه نظرات خود به صورت سازنده است. دانشجویی که نقدورز است، معمولاً توانایی برقراری ارتباط مؤثر با دیگران را دارد و می تواند در یک محیط تعاملی، به تبادل نظر بپردازد و در بحث ها به شیوه محترمانه و ارزش آفرین مشارکت کند. نقدورزی به مثابه فرآیندی فرصت آفرین در تعالی شخصیتی و تحول سازمانی، برآیندی از رشد شخصی و فرهنگ سازمانی است که در آن افراد با پذیرش نقدها و مشارکت ارزش آفرین در نقدها، به توسعه مهارت ها و بینش های خود کمک می کنند. نقدپذیری به عنوان یکی از ابعاد اصلی نقدورزی به موضع گیری مثبت و مثبت نگری نسبت به نصیحت های دیگران اشاره دارد (سوره بقره، آیه های ۳۰ تا ۳۷) (قرآن الحکیم، ترجمه فولادوند، ۱۳۷۶؛ نهج البلاغه، نامه ۳۱؛ سلیگمن و رشید، ۱۴۰۲؛ خدایاری فرد و حسنی راد، ۱۴۰۲). در محیط آموزشی، نقدورزی به دانشجویان کمک می کند تا با پذیرش بازخوردهای استادان و همکلاسی ها، نقاط قوت و قابل بهبود خود را شناسایی کنند و

بهبود بخشند؛ برای مثال، دانشجویی که در کلاس درس با دقت به نقدهای استاد گوش می‌دهد و آن‌ها را در انجام تکالیف و پروژه‌ها اعمال می‌کند، نه تنها عملکرد خود را ارتقا می‌دهد، بلکه احترام به نظرات دیگران را نیز تمرین می‌کند. همچنین مشارکت در نقدهای سازنده در کار گروهی سبب تقویت روحیه همکاری و یادگیری جمعی می‌شود. در حوزه پژوهش، نقدورزی به دانشجویان کمک می‌کند تا با پذیرش نقدهای استادان راهنما و داوران، کیفیت پژوهش خود را بهبود بخشند؛ برای نمونه، دانشجویی که در جلسات دفاع پایان‌نامه، نقدهای داوران را با روی باز می‌پذیرد و از آن‌ها برای اصلاح کار خود استفاده می‌کند، نه تنها به رشد علمی خود کمک می‌کند، بلکه فرهنگ نقدپذیری را در جامعه علمی ترویج می‌دهد. همچنین مشارکت در نقد مقالات و پژوهش‌های دیگران به شیوه‌ای محترمانه و علمی، موجب پیشرفت دانش و ایجاد فضایی پویا در جامعه علمی می‌شود. در زندگی عمومی، نقدورزی به دانشجویان کمک می‌کند تا با پذیرش نظرات دیگران و مشارکت در گفتگوهای سازنده، روابط اجتماعی خود را تقویت کنند؛ برای مثال، دانشجویی که در بحث‌های دوستانه یا خانوادگی، به نظرات دیگران احترام می‌گذارد و با ارائه نقدهای سازنده به بهبود روابط کمک می‌کند، نه تنها به رشد خود کمک می‌کند، بلکه به ایجاد جامعه‌ای سالم و پویا نیز یاری می‌رساند. به‌طور کلی، نقدپذیری به موضع‌گیری مثبت و مثبت‌نگری به نصیحت‌ها و بازخوردهای دیگران اشاره دارد. این ویژگی در متون دینی و علمی نیز مورد تأکید قرار گرفته است؛ برای نمونه، در سوره بقره (آیات ۳۰-۳۷)، و نهج البلاغه (نامه ۳۱)، بر اهمیت پذیرش نقد و نصیحت برای رشد شخصی و اجتماعی تأکید شده است. همچنین پژوهش‌های علمی مانند مطالعات سلیگمن و رشید (۱۴۰۲) و خدایاری فرد و حسینی‌راد (۱۴۰۲) نشان می‌دهند نقدپذیری نقشی کلیدی در پرورش مهارت‌های فردی و بهبود عملکرد اجتماعی دارد.

۳-۲-۱۲. احترام

احترام رفتاری است که نشان‌دهنده حرمت‌گذاشتن، بزرگداشت و گرامی‌داشتن کسی است (سوره نساء آیه ۱۴۸؛ سوره نور آیه ۲۳؛ سوره بقره آیه ۸۳؛ سوره حجرات آیه‌های ۱۱ و ۱۲) (قرآن الحکیم، ترجمه فولادوند، ۱۳۷۶؛ نهج البلاغه، حکمت ۴۰۳؛ خدایاری فرد و حسینی‌راد، ۱۴۰۲). این احترام می‌تواند از ساده‌ترین مصداق رفتاری مورد انتظار و توصیه شامل برخاستن در پیش پای استاد، پیش‌دستی در سلام و احوالپرسی محترمانه، گفتگوهای توأم با احترام، گفتار محترمانه در تعاملات، گوش‌دادن فعال به نظرات دیگران و رعایت نظم در کلاس‌ها تا سایر مصادیق محترمانه در سراسر زندگی و به‌ویژه زمانی که دوران تحصیلی یا شغلی به اتمام رسیده یا موقعیت به‌واسطه اینکه از جایگاه دانشجویی، همکلاسی و استادی به جایگاه سازمانی دیگری تغییر کرده است، را دربرگیرد. شواهد از بروز برخی از انواع مصادیق احترام موقعیتی که گاهی ناشی از محوریت منافع فردی و تفکرات ماکیاولیستی است، نوعی از مصادیقی است که انتظار می‌رود در رفتار دانشجویی دیده نشود. بروز و اصرار بر رفتارهای نامحترمانه مانند جدل کردن با استاد یا همکلاسی‌ها یا استفاده از الفاظ رکیک نه تنها به کاهش احترام و فضای مثبت تعامل می‌انجامد، بلکه می‌تواند عواقبی جدی را برای ادامه تحصیل داشته باشد و موجب تحکیم این صفت ناپسند در رفتارهای خانوادگی و اجتماعی شود.

۳-۲-۱۳. روحیه همکاری

روحیه همکاری به معنای پابندی به چارچوب و مسئولیت‌های کار گروهی است (سوره مائده، آیه ۲؛ نهج البلاغه، خطبه ۲۰۷؛ خدایاری فرد و همکاران، ۱۴۰۱). روحیه همکاری به‌عنوان یکی از ویژگی‌های اصیل اخلاق دانشجویی، به معنای پابندی به چارچوب و مسئولیت‌های کار گروهی، در محیط دانشگاهی است که می‌تواند به بهبود تجربه آموزشی و پژوهشی دانشجویان کمک کند. این روحیه با تمایل به شرکت در فعالیت‌های یادگیری گروهی آغاز می‌شود؛ جایی که دانشجویان با اشتیاق در پروژه‌های مشترک شرکت می‌کنند و از تجربیات یکدیگر بهره‌مند می‌شوند. همچنین پذیرش و اقدام عملی برای کمک به فعالیت‌های پژوهشی دیگران نشان‌دهنده تعهد به همکاری و حمایت از همکلاسی‌ها است که می‌تواند زمینه پیشرفت کلی گروه را فراهم آورد. علاوه بر این، همکاری در بهبود فضای بین‌فردی دانشگاه از طریق ارتباط مثبت و تعامل سازنده، به ایجاد محیطی

سالم و خلاق منجر می شود که در آن، همه افراد احساس ارزشمندی و مشارکت می کنند. درنهایت، روحیه همکاری نه تنها به تحقق اهداف فردی کمک می کند، بلکه زمینه ساز توسعه مهارت های اجتماعی و حرفه ای نیز می شود.

۳-۲-۱۴. مسئولیت پذیری

مسئولیت پذیری به معنای تعهد به انجام اموری است که به فرد سپرده شده است (سوره احزاب، آیه ۷۲؛ نهج البلاغه، خطبه ۱۶۷؛ سلیگمن و رشید، ۱۴۰۲؛ خدایاری فرد و همکاران، ۱۴۰۱). مسئولیت پذیری به معنای تعهد به انجام شایسته وظایف و امور محول شده، یکی از اصول بنیادین در محیط های دانشگاهی است که می تواند در سطوح مختلف تجلی یابد. در سطح ابتدایی، دانشجویان با خودتنظیمی، خودنظارتی و خودراهبری در پذیرش مسئولیت تحصیل باکیفیت نشان می دهند چقدر به موفقیت خود اهمیت می دهند. این امر شامل مدیریت زمان و منابع برای دستیابی ارزش آفرین به اهداف متعالی تحصیلی است. همچنین پذیرش مسئولیت، انجام پژوهش های سودمند و اصیل به معنای توجه و محوریت بخشی به مسائل و نیازهای جامعه و تلاش برای ارائه راه حل های علمی و عملی است. در سطح پیشرفته تر، مسئولیت پذیری در عمل به مسئولیت های فردی در کارهای گروهی نمود پیدا می کند که شامل همکاری مؤثر با دیگران و احترام به نظرات و ایده های هم تیمی ها است. این ویژگی ها نه تنها به پیشرفت فردی کمک می کند، بلکه موجب تقویت روحیه جمعی و ارتقای کیفیت علمی در دانشگاه نیز می شود؛ بنابراین، مسئولیت پذیری نه تنها یک صفت شخصیتی، بلکه ضرورتی اجتماعی است که باید در تمامی ابعاد زندگی دانشگاهی مورد توجه جدی قرار گیرد.

۳-۲-۱۵. جرئت مندی

جرئت مندی به معنای جسارت ورزیدن در دفاع منطقی و مشروع از حقوق خود و دیگران است (سوره نساء، آیه ۷۵؛ نهج البلاغه، حکمت ۴؛ سلیگمن و رشید، ۱۴۰۲؛ خدایاری فرد و حسنی راد، ۱۴۰۲). جرئت مندی یک صفت اخلاقی کلیدی در دفاع منطقی و مشروع از حقوق فردی و جمعی در محیط های دانشگاهی است که به شکل های مختلفی تجلی می یابد. این ویژگی به دانشجویان کمک می کند تا با مواجهه و پیگیری مؤثر چالش های تحصیلی جدید، فعالانه در فرایند یادگیری شرکت کنند. همچنین پرسشگری سازنده و گرایش به خط شکنی در علم و انجام پژوهش های اصیل مورد نیاز جامعه به جای اجرای پژوهش های تکراری یا کم اهمیت، از دیگر مصادیق جرئت مندی است که به گسترش افق های علمی و ارتقای دانش منجر می شود. آگاهی از حقوق خود و مطالبه آن، به دانشجویان این امکان را می دهد که در برابر بی عدالتی ها ایستادگی کنند و همچنین از حقوق مشروع و قانونی جمعی دفاع کنند. علاوه بر این، پذیرش اشتباهات محتمل و عواقب تصمیمات خود نشان دهنده شجاعت در مواجهه با نتایج انتخاب ها است و به تقویت اعتماد به نفس کمک می کند. درنهایت، جرئت مندی نه تنها به معنای ابراز وجود است، بلکه توانایی ایجاد ارتباطات مؤثر و احترام به حقوق دیگران را نیز دربرمی گیرد که این امر برای موفقیت در زندگی دانشگاهی و اجتماعی ضروری است.

۳-۲-۱۶. خوش بینی

خوش بینی و امید به معنای نگاه و نگرش مثبت به جهان پیرامون، دیگران و توانمندی های خود است (سوره طلاق، آیه ۷؛ نهج البلاغه، حکمت ۱۱۴؛ سلیگمن و رشید، ۱۴۰۲؛ خدایاری فرد و همکاران، ۱۴۰۱). خوش بینی به عنوان یک نگرش مثبت به جهان، دیگران و توانمندی های خود، در محیط دانشگاهی نقش بسزایی ایفا می کند. این صفت به دانشجویان کمک می کند تا با تاب آوری در تحصیل و پذیرش چالش ها به عنوان فرصت، بر مشکلات غلبه ورزند و از تجربیات خود بهره برداری کنند. خوش بینی همچنین به تقویت تاب آوری در امور پژوهشی می انجامد؛ به طوری که دانشجویان با اعتماد به نفس بیشتری به دنبال اهداف علمی خود می روند. این نگرش مثبت سبب شکل گیری روحیه اعتماد در روابط بین فردی می شود و به ایجاد ارتباطات مؤثر و سازنده کمک می کند. درنهایت، خوش بینی در تاب آوری در روابط اجتماعی نیز تجلی می یابد؛ زیرا افراد خوش بین معمولاً با رویکردی مثبت تر به تعاملات خود نگاه می کنند و این امر به تقویت پیوندهای اجتماعی و همکاری های گروهی منجر می شود.

شایان ذکر است که در راستای مصداق‌بخشی و عملی‌سازی این مفاهیم، ۸۵ موقعیت اخلاقی به‌دست‌آمده اخلاق دانشجویی، براساس نظر متخصصان و مبانی نظری پژوهش، در طبقه‌بندی سه‌گانه آموزش، پژوهش و عمومی قرار گرفتند که در نمودارهای ۳، ۴ و ۵ قابل‌ملاحظه هستند. در ادامه در جدول‌های ۳، ۴ و ۵ فضائل اخلاق دانشجویی در ابعاد آموزش، پژوهش و عمومی در فضای دانشگاه ارائه شده است.

جدول ۳. کدهای آغازین و مقوله‌های مرتبط با فضائل اخلاق دانشجویی در حوزه آموزش

مقوله‌ها	کدهای آغازین
صداقت‌محوری	خودداری از جعل هویت
	خودداری از رشوه‌دادن
	خودداری از دلیل‌تراشی برای توجیه کم‌کاری یا دیرکرد
	خودداری از سوءاستفاده از آشنایی/روابط
	خودداری از مجیزگویی
عدالت‌ورزی	خودداری از تقلب
	رعایت انصاف در نقد و نظرسنجی
	احترام به نوبت دیگران در کلاس
	خودداری از رقابت ناسالم
	پرهیز از کپی‌برداری از کتاب‌ها
قدرشناسی	قدردانی مستمر از استاد در کلام و عمل
	قدردانی از خدمات همکلاسی‌ها در کلام و عمل
احترام	احترام به استاد در حین ورود کلاس با برخاستن
	احترام به طرح درس استاد و پرهیز از دخالت یا انتظار نابجا
قانونمندی	شرکت در کلاس‌ها (برخط و حضوری)
	حضور به‌موقع در کلاس
	حضور فعال و ارزش‌آفرین در کلاس
	خودداری از برهم‌زدن نظم کلاس
	خودداری از استفاده از لوازم الکترونیکی نامرتبط در کلاس
جرئت‌مندی	خودداری از بدعت‌گذاری در قوانین دانشگاه یا رعایت دلیخواهی آن‌ها
	جرئت‌مندی در مواجهه و پیگیری مؤثر چالش‌های تحصیلی جدید
نقدورزی	پرسشگری سازنده
	پذیرش نقدها در صورت اشتباه در عمل به قواعد آموزشی
خوش‌بینی	تاب‌آوری در تحصیل
	پذیرندگی نقدهای همکلاسی‌ها و استادان در بحث‌های کلاسی و علمی
خودآگاهی متعالی	خوش‌بینی (پذیرش چالش‌ها به‌عنوان فرصت)
	پرهیز مطلق از تقلب یا کپی‌برداری در امتحانات و تکالیف، حتی در شرایطی که نظارت بیرونی وجود ندارد، با باور به مشاهده دائمی خداوند
	تلاش برای یادگیری عمیق و خالصانه مطالب درسی، بدون توجیه کم‌کاری با عذرهای ظاهری، و دیدن مطالعه به‌عنوان عبادت
	حفظ نیت پاک در مشارکت کلاسی، مانند طرح سؤالات سازنده بدون ریا یا خودنمایی، و پذیرش اشتباهات با توکل به هدایت الهی
	امانتداری در استفاده از منابع آموزشی مانند ارجاع دقیق به محتوای دیگران بدون تحریف، حتی در خلوت مطالعه شخصی
روحیه همکاری	تمایل به شرکت در فعالیت‌های یادگیری گروهی
مهربانی	کمک به دیگران در یادگیری بهتر
بخشایشگری	بخشایش کاستی‌های استاد در امر تدریس
ازخودگذشتگی	گذشتن از نوبت خود با توجه به نیاز دیگران
امانت‌محوری	پرهیز از انتشار بدون اجازه محتوای آموزشی ارائه‌شده در کلاس‌ها
صبوری	صبوری کردن در دریافت پاسخ سؤالات
مسئولیت‌پذیری	خودتنظیمی و خودراهبری در پذیرش مسئولیت تحصیل باکیفیت

منبع: یافته‌های پژوهش

جدول ۴. کدهای آغازین و مقوله‌های مرتبط با فضائل اخلاق دانشجویی در حوزه پژوهش

مقوله‌ها	کدهای آغازین
صداقت‌محوری	خودداری از دروغ‌گویی درباره نحوه جمع‌آوری داده‌ها و اجرای مداخلات
	خودداری از برون‌سپاری تکالیف پژوهشی
	خودداری از حذف یا پنهان‌سازی اطلاعات متعارض با فرضیه پژوهشی
	خودداری از دستکاری داده‌ها برای تأیید فرضیه پژوهشی
خودآگاهی متعالی	پایبندی به استناد صحیح به منابع مورد مطالعه و استفاده
	ثبت و تحلیل دقیق داده‌ها بدون هیچ‌گونه دستکاری یا حذف، حتی اگر نتایج خلاف انتظار باشد، با آگاهی از علم مطلق خداوند
	ارجاع منصفانه و کامل به منابع پیشین بدون سرقت علمی، و پرهیز از ادعای مالکیت بر ایده‌های دیگران، حتی در غیاب ناظر
	پیگیری پژوهش با نیت خدمت به جامعه و خلق خدا، بدون انگیزه‌های مادی یا خودنمایی، و دیدن تحقیق به‌عنوان فرصتی برای تقرب الهی
عدالت‌ورزی	گزارش‌دهی صادقانه نتایج پژوهش، حتی اگر منجر به شکست ظاهری شود، با صبوری و توکل به حکمت الهی در فرایند کشف
	توجه به نظرات و ایده‌های مختلف در فرایند گردآوری داده‌ها
	اطمینان‌بخشی برای ارائه فرصت برابر برای تمامی شرکت‌کنندگان در پژوهش
	احترام به تلاش‌های علمی دیگران و کوچک‌انگاری نکردن فعالیت‌ها
قدرشناسی	قدردانی از کمک‌های پژوهشی دیگر دانشگاهیان
بخشایشگری	قدردانی کلامی و عملی برای راهنمایی‌های پژوهشی استادان
از خودگذشتگی	درک شرایط و محدودیت‌های همکاران خود در فرایند پژوهش
امانت‌محوری	پرهیز از پیش‌داوری و قضاوت زودهنگام همکاران و همیاران پژوهشی
	انعطاف‌پذیری در انتخاب موضوع پژوهش در صورت شباهت آن به موضوع انتخابی دیگر دانشجویان
صبوری	خودداری از کپی‌برداری از بخش‌ها یا کل اثر متعلق به دیگری بدون استناددهی
	پرهیز از سرقت فکری
احترام	صبوری در دریافت بازخوردهای استاد به پژوهش دانشجو
	صبوری در تکمیل اطلاعات پژوهش
مهربانی	احترام به حق چاپ مؤلفان
	احترام به حقوق شرکت‌کنندگان
روحیه همکاری	حفظ حریم خصوصی شرکت‌کنندگان
قانون‌مندی	پیشنهاد کمک به دیگران در انجام فعالیت‌های پژوهشی
مسئولیت‌پذیری	پذیرش و اقدام عملی برای کمک به درخواست یاری‌رسانی در فعالیت‌های پژوهشی دیگران
جرئت‌مندی	رعایت چارچوب‌های مصوب پژوهشی
نقدورزی	پذیرش مسئولیت انجام پژوهش سودمند
	گرایش به انجام پژوهش‌های نوین
خوش‌بینی	پذیرش خطاهای پژوهشی و تلاش برای اصلاح و رفع آن‌ها
	تاب‌آوری در امور پژوهشی

منبع: یافته‌های پژوهش

جدول ۵. کدهای آغازین و مقوله‌های مرتبط با فضائل اخلاق دانشجویی در حوزه فضائل اخلاقی عمومی در فضای دانشگاه (فرهنگ عمومی)

مقوله‌ها	کدهای آغازین
عدالت‌ورزی	میان‌روی در داور‌ها و رفتارها
	خودداری از تحمیل باورهای خود به دیگران
	خودداری از استفاده از اموال دیگران بدون اجازه آن‌ها
	خودداری از تبعیض
از خودگذشتگی	خودداری از تکبر
	خودداری از حسدورزی
	خودداری از بدگویی
	خودداری از تمسخر
	مشارکت فعال در پروژه‌های اجتماعی
	مشارکت مؤثر در فعالیت‌های داوطلبانه
	ترویج عملی فرهنگ همیاری
	انعطاف‌پذیری در رابطه با دیگران

مقوله‌ها	کدهای آغازین
قانون‌مندی	رعایت شئون دانشگاه رعایت کلام مناسب فضای دانشگاه رعایت رفتار مناسب فضای دانشگاه رعایت پوشش مناسب فضای دانشگاه خودکنترلی هیجانات و رفتارها رعایت حریم شخصی دیگران احترام به خود
احترام	بیان انتقاد به شکل محترمانه احترام به دیگران احترام به نظرات مخالف
جرئت‌مندی	گاهی از حقوق خود و مطالبه آن پذیرش عواقب تصمیمات آگاهی از حقوق جمعی و مطالبه آن
قدرشناسی	قدرشناسی در برابر دیگران قدرشناسی نسبت به داشته‌ها محافظت از اموال دانشگاه
امانت‌محوری	رازداری داشتن روحیه اعتماد
خوش‌بینی	تاب‌آوری در روابط همدلی با دیگران در مواجهه با مشکلات
مسئولیت‌پذیری	شفقت‌ورزی به حیوانات شهری خودتنظیمی و خودراهبری در پذیرش مسئولیت تحصیل باکیفیت عمل به مسئولیت‌های فردی در کارهای گروهی
بخشایشگری	بخشش کاستی‌ها و خطاهای کارکنان بخشش خطاهای دانشجویان پرهیز از غیبت، تهمت یا آسیب به آبروی دیگران در گفتگوهای دانشگاهی، حتی در جمع‌های خصوصی، با احساس حضور دائمی در محضر خداوند
خودآگاهی متعالی	احترام به حقوق دیگران در فضای عمومی دانشگاه، مانند رعایت نوبت و پرهیز از رقابت ناسالم، بدون توجه به عرف فاسد استفاده مسئولانه از امکانات دانشگاهی (مانند کتابخانه یا تجهیزات) بدون هدررفت یا سوءاستفاده و دیدن آن‌ها به عنوان امانت الهی کمک به همکلاسی‌ها و استادان با نیت خالصانه و بدون انتظار پاداش، و بخشایش کاستی‌های دیگران با توکل به عدالت خداوند
صداقت‌محوری	صداقت در رفتار و گفتار
صبوری	صبوری در روابط بین‌فردی
روحیه همکاری	همکاری در بهبود فضای بین‌فردی دانشگاه
نقدورزی	پذیرش خطاهای رفتاری

منبع: یافته‌های پژوهش

۴. بحث و نتیجه‌گیری

در پژوهش حاضر ۸۵ موقعیت اخلاقی از مصاحبه‌های اولیه با دانشجویان، کدهای استخراج‌شده از قرآن کریم و نهج‌البلاغه درخصوص اخلاق مرتبط با اخلاق دانشجویی، کدهای استخراج‌شده از مرامنامه‌های اخلاق دانشجویی دانشگاه‌های معتبر جهان و کدهای استخراج‌شده از منشور اخلاقی روان‌شناسی مثبت استخراج شدند و براساس نظر متخصصان و مبانی نظری پژوهش، در طبقه‌بندی سه‌گانه آموزش، پژوهش و عمومی قرار گرفتند. شایان ذکر است که در این پژوهش، مؤلفه‌های اخلاق دانشجویی با در نظر گرفتن مصداق‌های متعدد و متفاوت رفتارهای اخلاقی در دانشگاه تحت ۸۵ موقعیت اخلاقی ذیل ۱۶ فضیلت اخلاقی تعریف و ارائه شدند.

بنا به نظر متخصصان، این موقعیت‌های اخلاقی در جدول‌های سه‌گانه مدل اخلاق دانشجویی (آموزش، پژوهش و عمومی) دسته‌بندی شدند. براساس مطالعه پیشینه نظری موجود، اخلاق دانشجویی را می‌توان از سه بعد اخلاق آموزشی، پژوهشی و عمومی (فردی-اجتماعی) بررسی کرد (کلانتری قزوینی و همکاران، ۱۳۹۶ الف). اخلاق آموزشی به رعایت هنجارهای علمی و

تحصیلی از سوی دانشجو اشاره دارد؛ مانند پایبندی به صداقت علمی و عدم ارتکاب به تقلب در انجام تکالیف و پروژه‌های کلاسی یا در امتحانات؛ برای نمونه، دانشجویان اشاره کردند که «رعایت اخلاق یعنی حضور به‌موقع در کلاس درس تا کلاس بر هم نخورد»، «نباید در انجام تکالیف کوتاهی کنیم»، «خوب است که برای یادگیری بهتر، با همکلاسی‌هایمان همکاری کنیم تا هم خودمان بهتر یاد بگیریم و هم آن‌ها». اخلاق پژوهشی به رعایت اصول و قوانین اخلاق پژوهش اشاره دارد. نمونه‌هایی از اظهارات دانشجویان در این زمینه از این قرار است: «باید پژوهش‌هایی انجام بدهیم که مطلبی به مطالب قبل اضافه کنند. تکراری و برای رفع تکلیف نباشند»، «کپی‌برداری از کارهای دیگران و عدم منبع‌دهی، یک نوع سرقت است»، «مهم است که به نظرات استادان برای بهبود کارهای پژوهشی توجه کنیم؛ چون آن‌ها تجربه و مطالعه بیشتری از ما دارند». اخلاق فردی - اجتماعی یا اخلاق عمومی نیز وظایف و مسئولیت‌های فردی و اجتماعی دانشجویان را در محیط دانشگاه مشخص می‌کند. چند نمونه از نظرات دانشجویان در این زمینه از این قرار است: «بدگویی پشت سر دیگران در دانشگاه، کار بسیار زشتی است»، «باید با همکلاسی‌هایمان در مواقع سخت همکاری و همدلی کنیم»، «باید طرف حق را بگیریم و سکوت نکنیم»، «سوءتفاهم در دانشگاه زیاد پیش می‌آید، اما باید برای حل آن به دنبال راه‌حل باشیم». محمدزاده و صالحی (۱۳۹۴) با فهرست کردن برخی معضلات نظیر رشد گرایش به پدیده مدرک‌گرایی، افت اعتبار جایگاه علم، عالم و معلوم در جامعه، بیکاری دانش‌آموختگان، گرایش برخی از دانشگاه‌ها و مراکز علمی به تبدیل شدن به بنگاه‌های کسب درآمد، نتیجه می‌گیرند که به دلیل وجود این معضلات که بخش عمده‌ای از آن ناشی از رعایت نکردن اخلاق حرفه‌ای است، بین وضعیت نشاط و پویایی علمی موجود با نشاط و پویایی علمی مطلوب در مراکز علمی و دانشگاهی کشور، فاصله زیادی وجود دارد و بر ضرورت مطالعات عمیق برای شناسایی علل افت نشاط و پویایی علمی در این مراکز و بهبود آن تأکید ورزیدند. درنهایت نتیجه می‌گیرند که بسیاری از معضلات و آسیب‌هایی که به تدریج گریبان آموزش عالی کشور را گرفته، هر لحظه راه تنفس این نظام زنده و پویا را تنگ و تنگ‌تر می‌کند و زنگ خطر و هشدار جدی برای آینده علمی، اخلاقی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی کشور محسوب می‌شود. قربانخانی و صالحی (۱۴۰۱) در تبیین راهبردهای مخاطره‌آمیز و تبیین کژکارکردهای دانشگاهی در حوزه تعاملات و ویژه فرهنگی به مواردی نظیر کاهش اخلاق علمی و نشاط و پویایی، بروز روحیه چشم‌وهم‌چشمی، بروز روحیه بی‌اعتنایی به سرنوشت جامعه، تزریق روحیه ناامیدی در اصلاح شرایط، شکل‌گیری روحیه محاسبه‌گری مادی در جامعه، تضعیف روحیه خودباوری، بی‌اعتمادی در فضای علمی، تحمل ناکافی و پذیرش اندک نظرات مخالف و تضعیف روحیه کار تیمی اشاره کرده‌اند و بر ضرورت ریشه‌شناسی معضلات اخلاقی در دانشگاه برای جلوگیری از تعمیق کژکارکردهای دانشگاهی اذعان می‌کنند.

یافته‌های پژوهش حاضر دارای هم‌پوشانی بسیار با یافته‌های پژوهش‌های گذشته در ایران و جهان در زمینه اخلاق دانشجویی است. از سوی دیگر، مؤلفه‌های اخلاق دانشجویی در پژوهش حاضر به صورت دقیق‌تر و با توجه به مصداق‌های متعدد و متفاوت با اخلاق دانشجویی ارائه شده و در مدلی دقیق قرار گرفته‌اند؛ برای نمونه در پژوهش اسمعیل‌پور زنجانی و همکاران (۱۳۹۲) به منظور استنتاج کدهای اخلاقی برای دانشجویان پرستاری از اسناد و مستندات در ایران، این کدها در دو بخش یکپارچگی فردی و حرفه‌ای (صداقت و مسئولیت‌پذیری) و کمال رفتاری (عدم تبعیض، رازداری، اطلاع‌رسانی، معرفی، خودارزیابی، رعایت شئون دانشجویی، آسیب‌نرساندن، تضاد منافع، پذیرش نظرهای علمی و آموزش) قرار گرفتند. احمدی‌هدایت و همکاران (۱۳۹۵) نیز در پژوهش خود به هشت مؤلفه کلی مهم اخلاق دانشجویی اشاره کردند. کلانتری قزوینی و همکاران (۱۳۹۶ الف) نیز در پژوهش خود ۳۱ مؤلفه در قالب پنج بعد برای اخلاق دانشجویی استخراج کردند که این ابعاد و بار عاملی آن‌ها عبارت‌اند از: ۱. اخلاق دانشجویی، ۲. ملاحظات پژوهشی، ۳. صداقت پژوهشی، ۴. رفتار اجتماعی و ۵. رفتار فردی. براساس مدل یکپارچگی اخلاقی دانشکده تجارت هربرگر^۱ (۲۰۲۳)، دانشجویی که از این دانشکده فارغ‌التحصیل می‌شود، باید در حوزه حقوق و وظایف راستگو، مسئولیت‌پذیر، منطقی، پایبند به اصول و تعهدپذیر باشد. در حوزه روابط وفادار، منصف، خوش‌برخورد، عادل و پایبند به شئون محیط باشد. در حوزه شهرت فردی مشوق، الگو، شجاع، اصیل، فاضل و پاکدامن باشد و در حوزه دستاوردمحوری انعطاف‌پذیر، سازگار، هدف‌محور، مختار و دارای رویکرد برد-برد باشد.

علاوه بر مؤلفه‌های شناسایی شده، تحلیل‌های تکمیلی به شناسایی مؤلفه‌هایی دیگری شامل «پرسشگری و کنجکاوی فکری، انعطاف‌پذیری فکری، تعهد به یادگیری مادام‌العمر، شجاعت اخلاقی، نظم‌پذیری و مدیریت زمان، تواضع علمی، مراقبت از محیط‌زیست و امکانات دانشگاه، استقلال فکری، نگاه بین‌رشته‌ای و احترام به دیگر رشته‌ها، مراقبت از سلامت و تعادل خویش» منتج شد که می‌تواند در مطالعات آتی مبنای بررسی‌های تکمیلی شود. به عبارت دیگر، اگر پایه اصلی خلق دانش را پرسشگری بی‌وقفه و سازنده بدانیم، یک دانشجوی بااخلاق فقط مصرف‌کننده علم نیست، بلکه همواره با پرسشگری و کنجکاوی فکری، در پی فهم عمیق‌تر و طرح پرسش‌های نو و سازنده است. از سوی دیگر، برخورداری از انعطاف‌پذیری فکری به عنوان توانایی بازبینی باورها در مواجهه با شواهد و استدلال‌های جدید، بدون تعصب و وابستگی به عقاید از پیش تعیین شده است که می‌تواند نشانه مهم دیگری در تشخیص و شکل‌گیری اخلاق حرفه‌ای در فرایند تربیت حرفه‌ای دانشجو باشد. دانشجوی اخلاق‌مدار در راستای ارتقای تعهد به یادگیری مادام‌العمر می‌داند که دانشگاه فقط نقطه آغاز است؛ بنابراین خود را با عهدی درونی برای به‌روزرسانی دائمی شایستگی‌های عمومی و تخصصی حتی پس از فراغت از تحصیل، متعهد و دغدغه‌مند می‌داند. او با تلاش برای کسب شجاعت اخلاقی، نه فقط جرئت ابراز نظر، بلکه اقدام عملی در مواجهه با بی‌عدالتی، تقلب یا تخلف علمی را حتی زمانی که این کار هزینه‌دار باشد در خود می‌پروراند. در حوزه نظم‌پذیری و مدیریت زمان، خود را به رعایت سررسید و مهلت‌های تعیین شده، حضور به‌موقع و برنامه‌ریزی برای مطالعه، احترام به وقت خود و دیگران (استادان و همکلاسی‌ها) به عنوان بستری برای تمرین مسئولیت‌پذیری متعهد می‌داند. در بعد تواضع علمی، به محدودیت‌های دانش خود و دیگران واقف و معترف است و تلاش می‌کند تا ضمن پذیرش خطا و اشتباهات خود و دیگران در محیط علمی، به دیدگاه‌های دیگران بدون تکبر گوش فرادهد و به تفاوت توانمندی‌ها و نوع نگاه‌ها و دیدگاه‌های علمی افراد احترام بگذارد. در بعد مراقبت از محیط‌زیست و امکانات دانشگاه، یک دانشجوی فرهیخته اخلاق محور می‌داند که اخلاق دانشجویی به تعاملات انسانی محدود نمی‌شود، بلکه مسئولیت‌پذیری در قبال فضای فیزیکی، امکانات و تجهیزات دانشگاه (نظیر صرفه‌جویی در منابع و تمیز نگه‌داشتن محیط) را نیز شامل می‌شود و در عاملیت به رعایت آن به صورتی فراکنشی عمل می‌کند. در بعد استقلال فکری، در عین بهره‌گیری از تمامی منابع و استادان، برای شکل‌دادن به تفکر عمیق، جامع و منعطف و تحلیل شخصی، نه پیروی کورکورانه، تلاش می‌کند. در بعد نگاه بین‌رشته‌ای و احترام به دیگر رشته‌ها، ضمن پرهیز از تحقیر رشته‌ها یا نگاه تبعیض‌آمیز به افراد براساس رشته‌ها یا دانشگاه‌های مورد تحصیلشان در دوره‌های قبل، در خود این شایستگی اخلاقی را توسعه داده است که حل مسائل پیچیده جهان به همکاری بین‌رشته‌ای نیازمند است و هر رشته‌ای سهم و ارزش خود را دارد. در بعد حفظ و ارتقای سلامت در تمامی سطوح نظیر سطوح جسمی، زیستی، اخلاقی، اجتماعی، هیجانی و به‌ویژه معنوی و کسب تعادل رفتاری، ضمن مراقبت از سلامت خودش به این حق برای دیگران نیز احترام می‌گذارد و در تحقق آن می‌کوشد. همچنین دانشجوی بااخلاق می‌کوشد در فشارهای تحصیلی و زندگی، تعادل خود را حفظ کند، از آسیب‌رسانی به خود در مواردی نظیر مصرف مواد مخدر یا روان‌گردان به بهانه‌های واهی افزایش تمرکز یا بیداری برای امتحان و نظایر آن بر حذر باشد و در صورت نیاز، برای خود یا دیگران کمک بخواهد.

درمجموع، تلاش پژوهشگران در مطالعه حاضر، غنی‌سازی و شفاف‌سازی -چه از نظر پایه‌های پژوهشی، علمی و چه از نظر کاربردی و فرهنگی- مدل‌های پیشنهادی دیگر پژوهش‌ها در حوزه اخلاق دانشجویی در جهت شناخت فضائل اخلاقی دانشجویان بوده است تا بتوان از این مدل در راستای دستیابی به اهداف دانشگاه تعالی‌گرا بهره برد. محمدزاده و صالحی (۱۳۹۴) در ارائه راهکارهای پیشنهادی کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت به لزوم تدوین مرامنامه اخلاقی دانشگاهیان کشور با هدف تعامل مثبت و توأم با احترام متقابل استاد، دانشجو و کارکنان دانشگاه، شایسته‌گزینی و توجه به ابعاد اعتقادی، علمی و اخلاقی در گزینش اعضای هیئت علمی و به‌ویژه ضرورت بازنگری ملاک‌ها و معیارهای اخلاق حرفه‌ای، تولید علم و... اذعان کردند. آنان همچنین راهکارهای زیر را زمینه‌ای برای ارتقای نشاط و پویایی دانشگاهی معرفی کردند که از مصادیق زیربنایی رعایت اخلاق حرفه‌ای دانشگاهی و کم‌توجهی به آن را نشانه‌ای از کم‌توجهی به اخلاق حرفه‌ای دانشگاهی است: الف) تدوین و تبیین الگوی نظام آموزش عالی و دانشگاه تراز اسلامی-ایرانی؛ ب) ارائه تصویری روشن و واقع‌گرایانه از کمال مطلوب در حوزه نظر و عمل در سایه‌سار الگوی تبیین‌شده علم نافع از غیرنافع؛ پ) تبیین، تشویق و حمایت از سبک زندگی علمی دانشجو (به تفکیک دوره‌های

تحصیلی) و استاد موفق در کلیه سطوح (مربی، استادیار، دانشیار، استاد تمام)؛ ت) شناسایی ملاک ها و نشانگرهای تقویت فرهنگ پیشرفت محور در دانشگاه های کشور و استقرار نظام مبتنی بر آن در دانشگاه ها و مراکز علمی؛ ث) تدوین چارچوبی برای شناسایی موانع و تقویت فرهنگ مطالبه گری پیشرفت در دانشگاه و استقرار نظام مبتنی بر آن در دانشگاه ها و مراکز علمی؛ ج) تدوین چارچوبی برای شناسایی ملاک ها و نشانگرهای دانشگاه پیشرفت محور اسلامی ایرانی و استقرار نظام مبتنی بر آن در دانشگاه ها و مراکز علمی؛ چ) کنکاش در علل، چگونگی و تبعات افت جایگاه علم، عالم و معلوم در جامعه.

پژوهشگران در اجرای پژوهش حاضر با محدودیت های زیر روبه رو شدند. دانشجویانی که برای بخش گروه های کانونی یا سنجش های خودگزارشی انتخاب شدند، اغلب از دانشکده های روان شناسی، علوم اجتماعی یا مدیریت دانشگاه تهران بودند. نسبت دانشجویان دیگر دانشگاه ها و رشته ها به دلیل عدم تمایل به مشارکت در مصاحبه های کانونی، اندکی کم بود. همچنین اگرچه رواج اخلاق در دانشگاه زاده عوامل متعددی از جمله رعایت اصول اخلاقی از سوی مدیران، استادان و کارکنان دانشگاه نیز هست، در این تحقیق فقط به سنجش اخلاق دانشجویان پرداخته شد.

از آنجا که اخلاق از مباحث مهمی است که توسط مجامع بین المللی، سازمان ها، سیاست گذاران و برنامه ریزان کشورهای مختلف بر لزوم پرداختن به آن تأکید می شود، از سوی پژوهشگران و متخصصان رشته های گوناگون علوم و فنون مورد توجه ویژه قرار گرفته است. غفوری و صالحی (۱۴۰۲) در تدوین نظریه میانی خود در حوزه ارتقای اخلاق محوری اذعان می دارند که برآیند نظام آموزشی اخلاق-محور، جامعه ای متعالی و سرشار از رفتارهای اخلاقی است. محور اصلی در برنامه درسی ارزش مدار، فراهم سازی زمینه ای است تا مربیان و متربیان از طریق اهداف، محتوا، روش های تدریس، شیوه های ارزشیابی و فعالیتهای یادگیری، ضمن آشنایی با فضائل اخلاقی، در عمل و با استفاده از تکالیف اصیل، این ارزش ها را در پندار، گفتار و رفتار خود نهادینه کنند. الهی و فیض (۱۴۰۰) در مطالعه خود بر این مهم تأکید می کنند که موفقیت در فعالیت حرفه ای به رعایت اصول، راهبردها و موازین اخلاق حرفه ای نیازمند است. توجه به اخلاق و رفتارهای اخلاقی طی سال های اخیر از جانب پژوهشگران و نظریه پردازان عرصه های مختلف، راه را برای شناسایی و معرفی متغیرهایی که زندگی فردی و جمعی انسان را تحت تأثیر قرار می دهند، باز کرده است. اگر در نظام آموزشی، با رویکردی فراکنشی و تحول افزا، فعالیتهای هوشمندانه ای را برای پرورش و تعالی اخلاق فردی و اجتماعی مدنظر داشته باشیم، پیامد و تأثیر آن می تواند ایجاد زمینه ای تحول آفرین در پرورش انسان های صالح و جامعه ای اخلاق مدار باشد. در صورتی که مانند شرایط موجود، به پرورش و تعالی صفات اخلاقی کم توجهی شده، آن را امری صرفاً شخصی یا مرتبط با وظایف دیگر نهادها تلقی کنیم، می توان انتظار تعمیق روابط ناسالم و مخاطرات ناشی از آن در جامعه را بیش از پیش مشاهده کرد. به این منظور پیشنهاد می شود دست اندرکاران نظام آموزشی کشور شامل وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، سازمان نظام روان شناسی و مشاوره، مسئولان آموزشی دانشگاه ها و دیگر سازمان ها و گروه های مربوط، با استفاده از مدل اخلاق دانشجویی مستخرج از این پژوهش مداخلاتی را به منظور ارتقای اخلاق دانشجویی طراحی و اجرا کنند. همچنین با توجه به ظرفیتهای نوین تربیت تفریحی^۱ (اجوتیمنت) و تعلیم تفریحی^۲ (ساینتیمنت) در ارتقای کیفیت برنامه های درسی، فوق برنامه و توسعه اخلاق (نساج، ۱۴۰۰) از یک سو و کم توجهی به این قابلیت ها در نظام های آموزشی ایران (نساج، ۱۴۰۰)، پیشنهاد می شود با اتخاذ راهبردهایی کلان، زمینه مناسب برای استفاده از این فرصت های کم نظیر در پرورش شایستگی ها و فضائل انسانی و به ویژه توسعه اخلاق در دانشگاه های کشور فراهم شود. ادامه رویه منفعلانه در استفاده از ظرفیتهای تعلیم و تربیت تفریحی می تواند زمینه ساز تشدید کاستی های جبران ناپذیر در عاملیت بخشی به مربیان و متربیان و پرورش قابلیت های اخلاقی، فراشناختی، راهبردهای پیشگیرانه و مرجعیت بخشی در فضای شناختی نوین را رقم زند. بینش سازنده و ارزش آفرین عاملیت به امانت محوری به مثابه فرصت سازی و استفاده بهینه از تمامی فرصت های آشکار و پنهان و امکانات فردی و اجتماعی از جمله محوری ترین مؤلفه ها در پرورش و تربیت اخلاق حرفه ای دانشجویی است که زمینه سازی برای پرورش و تعالی آن از اهمیتی انکارناپذیر برخوردار است؛ کم توجهی در فرصت سازی برای

1. edutainment

2. scientainment

پرورش این مهم و رهاسازی آن به بهانه‌هایی عجیب و سطحی نظیر فردی دیدن اخلاق، حاشیه‌ای خواندن آن یا محدودشدن آزادی‌های فردی، از نشانه‌های پرتکرار فرصت‌سوزی و دامن‌زدن به تشدید بداخلاقی‌های فردی و اجتماعی به‌ویژه در قشر نخبه و اثرگذار است. با توجه به اهمیت پرورش و تعالی روحیه و عاملیت به اخلاق حرفه‌ای و فضائل اخلاقی در دانشجویان و تمرکز افراطی و بیمارگونه‌ای که عمدتاً بر حوزه‌های شناختی و پژوهشی می‌شود، پیشنهاد می‌شود اولاً مبتنی بر یافته‌های مطالعه حاضر و دیگر مطالعات تکمیلی، مانند کارنامه آموزشی، کاربرگی برای توصیف کیفیت عاملیت به اخلاق حرفه‌ای متناسب با ویژگی‌های هر یک از دروس ایجاد شده، از سوی خود دانشجو، مدرسان و همکلاسی‌ها تکمیل و به‌عنوان سوابق در بخش سامانه آموزشی فرهنگی ثبت شود. به‌نظر می‌رسد ایجاد کاربرگی برای توصیف کیفیت عاملیت دانشجویان به کدهای اخلاق حرفه‌ای می‌تواند در پرورش و تعالی یافتن این فضائل اخلاقی، ارتقای محیط دانشگاهی و زمینه‌سازی برای بهبود فضای اخلاقی در جامعه اثرگذار شود. تدوین روبریک^۱ برای توصیف، توانمندسازی و ارزشیابی سطوح اولیه تا عالی هریک از کدهای اخلاق حرفه‌ای به تناسب رشته‌ها و دوره‌ها نیز یکی از دیگر پیشنهادها این مطالعه است که به‌نظر می‌رسد می‌تواند هم از بعد پرورشی و توسعه‌ای نقشی ارزش‌آفرین ایفا کند و هم از بعد سنجشی، ظرفیت لازم برای قضاوت منطقی درباره یکی از مهم‌ترین ابعاد یادگیری‌های اجتماعی-هیجانی^۲ را که تأکید بسیاری از اسناد فرادستی کشور و تجربه گسترده دانشگاه‌ها و نظام‌های پیش از دانشگاه است فراهم آورد. امید است تلاش‌های انجام‌شده، زمینه بازاندیشی جدی برای بازنگری در مأموریت، چشم‌انداز، سیاست‌ها، راهبردها، اهداف، رویه‌ها و دستورالعمل‌های فرهنگی دانشگاهی و سایر مراکز علمی، و تلاش برای معرفی و ایجاد منظومه و سازوکارهای مشوق پویا و یکپارچه توسعه کدهای اخلاق حرفه‌ای دانشجویی و پرورش فضائل اخلاقی در دانشگاه‌های کشورمان را فراهم کند و در بهبود ضرورت فضای دانشگاهی و ایجاد جو مناسب در توسعه و پرورش فضائل اخلاقی در جامعه مؤثر شود.

۵. ملاحظات اخلاقی

ملاحظات اخلاقی پژوهش انجام‌شده، رازداری و محرمانه‌بودن داده‌های گردآوری‌شده، رعایت حریم خصوصی افراد، رعایت شیوه‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های بهداشتی، رعایت بی‌نامی در تحلیل داده‌ها، کسب رضایت‌نامه از شرکت‌کنندگان به‌منظور شرکت در مصاحبه‌های پژوهش و همچنین آزادی لازم برای مشارکت با پژوهشگران بود.

۶. سپاسگزاری و حمایت مالی

این مقاله برآمده از طرح مطالعاتی توسعه اخلاق در دانشگاه استخراج شده است. نویسندگان بر خود لازم می‌دانند مراتب تشکر صمیمانه خود را از شرکت‌کنندگان در مصاحبه‌ها و همکاران در جلسات تخصصی، و همچنین حمایت معنوی مسئولان پژوهشی دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی دانشگاه تهران اعلام کنند. هیچ‌گونه حمایت مالی‌ای در انجام پژوهش حاضر دریافت نشده است.

۷. تعارض منافع

در این مطالعه هیچ‌گونه تعارض منافی وجود ندارد.

منابع

القرآن الحکیم. (۱۳۹۰). ترجمه آیت الله علی مشکینی با شرح آیات منتخب. تهران: مجمع جهانی اهل بیت (ع).

1. Rubric

2. Social-Emotional learning

- قرآن کریم. (۱۳۷۶) ترجمه محمد مهدی فولادوند. تهران: دارالقرآن الکریم.
- احمدی هدایت، ح.، کریمی، م.، و سعوه، م. (۱۳۹۵). مؤلفه های اخلاق حرفه ای در دانشگاه ها. *کنگره ملی آموزش عالی ایران*.
<https://sid.ir/paper/878314/fa>
- اسمعیل پور زنجانی، س.، شادنوش، ن.، خوش گفتار، ز.، مشعوف، س.، و شمسی کوشکی، ا. (۱۳۹۲). درآمدی بر کدهای اخلاقی برای دانشجویان پرستاری در ایران. *اخلاق پزشکی*، ۷(۲۶)، ۱۱-۳۰.
<https://doi.org/10.22037/mej.v7i26.5335>
- اللهی، ذ.، و فیض، س. (۱۴۰۰). پیشینه شناسی اخلاق حرفه ای معلم در آموزش. *اخلاق حرفه ای در آموزش*، ۱(۱)، ۱۸۷-۲۰۷.
https://ethics.cfu.ac.ir/article_1786.html
- الهیاری نژاد، م. (۱۳۹۴). اخلاق دانشجوایی در اسلام. *دوفصلنامه معرفت/اخلاق*، ۶(۱۷)، ۱۱۱-۱۳۱.
<https://marefateakhlagi.nashriyat.ir/node/180>
- بنی اسدی، ع.، و صالحی، ک. (۱۳۹۸). مقدمه ای بر اصول و فرایند ساخت و رواسازی پروتکل مصاحبه. *نامه آموزش عالی*، ۱۲(۴۶)، ۱۷۷-۲۰۳.
https://journal.sanjesh.org/article_36128.html
- جوادی آملی، ع. (۱۳۸۵). *مباحث اخلاق و مراقبه (درس اخلاق و آثار مرتبط با تهذیب نفس و مراقبه)*. قم: مؤسسه اسراء
- حسینی نژاد، س.، ثناگو، الف.، کلانتری، س.، جویباری، ل.، و سعیدی، س. (۱۳۹۵). اخلاق تحصیلی در محیط آموزشی: دیدگاه و تجربیات دانشجویان پزشکی. *توسعه آموزش در علوم پزشکی*، ۹(۲۲)، ۳۴-۴۳.
<http://edujournal.zums.ac.ir/article-1-586-en.html>
- خدایاری فرد، م.، حسنی راد، م.، و حلمی، ک. (۱۴۰۱). *مدخلات در توانمندی های منش*. چاپ دوم. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- خدایاری فرد، م.، صالحی، ک.، ... و نوربخش، ی. (۱۳۹۹). واکاوی نشانه های اخلاق محوری در دانشگاه: پژوهشی پدیدارشناختی. *مجموعه مقاله های سومین همایش ملی دانشگاه اخلاق مدار*، ۲۴ آذر ۱۳۹۹، دانشگاه تهران.
- خدایاری فرد، م.، و حسنی راد، م. (۱۴۰۲). *بر قلعه اقتدار با توانمندی های منش*. تهران: سایه سخن.
<https://sayehsokhan.com/product/the-power-of-character-strengths>
- خدایاری فرد، م.، صالحی، ک.، شهابی، ر.، ... و منطقی، م. (۱۴۰۲). پدیدارشناسی اخلاق محوری در دانشگاه: تسهیل گرها و موانع. *نشریه علمی پژوهشنامه اخلاق*، ۱۶(۶۰)، ۱۶۳-۱۸۶.
<http://akhlagh.maaref.ac.ir/article-1-2215-fa.html>
- خدایاری فرد، م.، صالحی، ک.، شهابی، ر.، ... و هاشمی، س. ض. (۱۴۰۰). عوامل مرتبط با افزایش و کاهش گرایش دانشجویان به دینداری. *فرهنگ در دانشگاه اسلامی*، ۱۱(۴)، ۵۹۰-۵۶۳.
https://ciu.nahad.ir/article_978.html
- روحانی نژاد، ح. (۱۳۸۳). *نگرشی به مراحل تطور علم اخلاق اسلامی*. نشریه کتاب نقد، ۳۰، ۱۷۰-۱۵۵.
<https://www.magiran.com/paper/168599>
- سلیگمن، م.، و رشید، ط. (۱۴۰۲). *روان درمانی مثبت: ویژه درمانگران*. ترجمه شهریار شهیدی و همکاران. تهران: رشد. (سال انتشار اثر به زبان اصلی، ۲۰۱۳)
- شهیدی، س. ج. (۱۳۶۸). *ترجمه نهج البلاغه*. تهران: شرکت انتشارات علمی و فرهنگی.
- صالحی، ک.، بازرگان، ع.، صادقی، ن.، و شکوهی یکتا، م. (۱۳۹۴). بازنمایی ادراکات و تجارب زیسته معلمان از آسیب های احتمالی ناشی از اجرای برنامه ارزشیابی توصیفی در مدارس ابتدایی. *مطالعات اندازه گیری و ارزشیابی آموزشی*، ۵(۹)، ۹۹-۵۹.
https://jresearch.sanjesh.org/article_15057.html
- فراسـتخواه، م. (۱۳۸۵). اخلاق علمی رمز ارتقای آموزش عالی. *اخلاق در علم و فناوری*، ۱(۱)، ۲۷-۱۳.
<https://www.magiran.com/p586406>
- قربانخانی، م.، و صالحی، ک. (۱۴۰۱). تبیین کژکارکردهای بازدارنده مرجعیت علمی در علوم انسانی. *فصلنامه علمی مطالعات الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی*، ۱۰(۳)، ۷۰-۳۵.
https://www.ipoba.ir/article_153465.html
- قربانخانی، م.، و صالحی، ک. (۱۳۹۹). رهیافتی پدیدارشناسانه در واکاوی موانع خلق دانش در علوم انسانی بر پایه ادراک و تجربه زیسته نخبگان و فرهیختگان دانشگاهی. *فصلنامه علمی پژوهشی راهبرد فرهنگ*، ۱۳(۵۲)، ۷۵-۱۱۰.
<https://doi.org/10.22034/jsfc.2021.126583>
- غفوری، آ.، و صالحی، ک. (۱۴۰۲). کاربرد روش نظریه برخاسته از داده ها در تحلیل موقعیت شکل نگرفتن رفتارهای اخلاق-محورانه متناسب با الگوی اسلامی-ایرانی در دانش آموزان. *فصلنامه خانواده و پژوهش*، ۲۰(۱)، ۵۰-۲۹.
<http://qjfr.ir/article-1-1208-fa.html>
- کلانتری قزوینی، ش.، قورچیان، ن.، آراسته، ح.، و محمدداوودی، ا. (۱۳۹۶الف). شناسایی ابعاد و مؤلفه های اخلاق دانشجوایی. *فرهنگ در دانشگاه اسلامی*، ۷(۲)، ۲۶۴-۲۴۱.
https://ciu.nahad.ir/article_442.html

- کلانتری قزوینی، ش.، قورچیان، ن.، آراسته، ح.، و محمد داوودی، ا. (۱۳۹۶). ارائه مدلی برای ارتقای اخلاق دانشجویی. *اخلاق در علوم و فناوری*، ۱۲ (۳)، ۸۱-۹۰. <http://ethicsjournal.ir/article-1-820-fa.html>
- محمدزاده، ز.، و صالحی، ک. (۱۳۹۴). آسیب‌شناسی نشاط و پویایی علمی در مراکز علمی و دانشگاهی. *فصلنامه سیاست‌های کلان و راهبردی*، ۳ (۱۱)، ۲۵-۱. https://www.jmsp.ir/article_11013.html
- محمدزاده، ز.، و صالحی، ک. (۱۳۹۵). تبیین پدیده نشاط و پویایی علمی در مراکز علمی از منظر نخبگان دانشگاهی: مطالعه‌ای با رویکرد پدیدارشناسی. *فصلنامه علمی راهبرد*، ۲۵ (۲)، ۲۵۸-۲۲۷. https://rahbord.csr.ir/article_124595.html
- محمدزاده، ز.، و صالحی، ک. (۱۴۰۲). ارائه نظریه‌ای داده‌بنیاد برای تبیین فرآیند شکل‌گیری نشاط و پویایی علمی در دانشگاه‌ها و مراکز علمی. *فصلنامه علمی اندیشه مدیریت راهبردی*، ۱۷ (۱)، ۷۶-۳۹. <https://doi.org/10.30497/smt.2023.244096.3445>
- مطهری، م. (۱۳۷۸). *تعلیم و تربیت در اسلام*. تهران: انتشارات صدرا.
- مصباح یزدی، م. (۱۳۹۴). *فلسفه اخلاق* (چاپ سوم). تهران: نشر بین الملل. <https://mesbahyazdi.ir/node/5202/>
- نساج، ل. (۱۴۰۰). شناسایی ظرفیت‌های بکارگیری تربیت تفریحی (اجوتیمنت) و تعلیم تفریحی (سایتیمنت) در نظام تربیت معلم آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران. *پایان‌نامه کارشناسی ارشد تحقیقات آموزشی*، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه تهران. <https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/eaefb5cd305704a290033380caf89e5e>
- نگاهداری، ع. (۱۳۸۶). نقشه جامع علمی کشور، دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی، دبیرخانه نقشه جامع علمی کشور. <https://irimc.org/Portals/0/PDF/ScientificMap.pdf>

References

- Al-Quran al-Hakim Meshkini, A. (2011). *Translated by Ayatollah Ali. Meshkini with explanations of selected verses*. Tehran: World Assembly of Ahl al-Bayt (AS). (In Persian)
- The Holy Quran. (1997). Mohammad. M. Foladvand (*Translation*). Tehran: Dar al-Quran al-Karim. (In Persian)
- Ahmadi Hedayat, H., Karimi, M., & Sauveh, M. (2016). Components of professional ethics in universities. *National Congress of Higher Education of Iran*. <https://sid.ir/paper/878314/fa> In Persian)
- Allahi, Z., & Faiz, S. (2021). Background of teacher professional ethics in education. *Professional Ethics in Education*, 1(1), 187-207. https://ethics.cfu.ac.ir/article_1786.html?lang=en (In Persian)
- Allahyari-nejad, M. (2015). Student Ethics in Islam. *Ethical Knowledge*, 6(17), 111-132. <https://marefateakhlagi.nashriyat.ir/en/node/180> (In Persian)
- Baggini, J., & Fosl, P. S. (2024). *The ethics toolkit: A compendium of ethical concepts and methods*. John Wiley & Sons. <https://www.wiley.com/en-us/shop/general-philosophy/the-ethics-toolkit-a-compendium-of-ethical-concepts-and-methods-p-9781444326734>
- Baniasadi, A., & Salehi, K. (2019). Introduction on the principles and process of construction and validation of the interview protocol. *Higher Education Letter*, 12(46), 177-203. https://journal.sanjesh.org/article_36128.html?lang=en (In Persian)
- Esmaeilpour Zanjani, S., Shadnoosh, N., Khosh Goftar, Z., Arab, M., Mashoof, S., & Shamsi Gooshki, E. (2014). Introduction to codes of ethics for nursing students in Iran, *Journal of Medical Ethics*, 7(26), 11. <https://doi.org/10.22037/mej.v7i26.5335>. (In Persian)
- Farastkhah, M. (2006). Scientific ethics as the key to promoting higher education, *Ethics in Science and Technology*, 1(1), 13-27. <https://www.magiran.com/p586406> (In Persian)
- Ghafoori, A., & Salehi, K. (2023). Using grounded theory in situational analysis of ethical behaviors not being shaped in accordance with the Iranian-Islamic model in students. *Quarterly Journal of Family and Research*, 20(1), 29-50. <http://qjfr.ir/article-1-1208-en.html> (In Persian)
- Ghorbankhani, M., & Salehi, K. (2021). A phenomenological approach to the study of obstacles of creation of knowledge in humanities based on the perception and lived experience of the university elites and scholars. *The Culture Strategy Quarterly*, 13(52), 75-110. <https://doi.org/10.22034/jsfc.2021.126583> (In Persian)

- Ghorbankhani, M., & Salehi, K. (2022). Explanation the deterrent dysfunctions of scientific authority in the humanities. *Iranian Pattern of Progress*, 10(3), 35-70. https://www.ipoba.ir/article_153465.html?lang=en (InPersian)
- Heller, R. F. (2022). Some context: From first to fourth generation universities. In: *The Distributed University for Sustainable Higher Education* (pp 1-4). SpringerBriefs in Education. Springer, Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-16-6506-6_1
- Herberger Business School. (2023). *Ethics Integration*. St. Claud State University. Retrieved from: <https://www.stcloudstate.edu/hbs/about/ethics.aspx>
- Hosseini Nejad, S. M., Sanagoo, A., Kalantari, S., Joybari, L., & Saeidi, S. (2016). Educational ethics in academic environment: Medical students' perspectives. *Journal of Medical Education Development*, 9(22), 34-43. <http://edujournal.zums.ac.ir/article-1-586-en.html> (In Persian)
- Jarden, A., Rashid, T., Roache, A., Lomas, T., & Taghva, N., Hassaniraad, M. (2019). Ethical guidelines for positive psychology practice (version 1.0: Persian). *International Journal of Wellbeing*, 9(3), 1-30. <https://www.internationaljournalofwellbeing.org/index.php/ijow/article/view/1133>
- Javadi Amoli, A. (2006). *Discussions on ethics and vigilance*. Qom: Esra Institute. (InPersian)
- Kalantari, S., Ghorchian, N., Arasteh, H., & Mohamaddavoudi, A. (2017a). Identifying components and dimensions of student ethic. *Culture in Islamic University*, 7(23), 241-264. https://ciu.nahad.ir/article_442.html (InPersian)
- Kalantari, S., Ghorchian, N., Arasteh, H., & Mohamaddavoudi, A. (2017b). Presenting a model for promoting student ethics. *Ethics in Science and Technology*, 12(3), 81-90. <http://ethicsjournal.ir/article-1-820-en.html> (InPersian)
- Khodayarifard, M., Salehi, K., Shahabi, R., & Nourbakhsh, Y. (2020). Analyzing the signs of ethics-based university: a phenomenological research. *Third National Conference on Ethics-Based, University*. University of Tehran. (In Persian)
- Khodayarifard, M., Salehi, K., Shahabi, R., & Hasheme, S. Z. (2022). Factors related to students' tendency and lack of tendency to religiosity: A phenomenological study. *Culture in the Islamic University*. 11(4), 563-590. https://ciu.nahad.ir/article_978.html (In Persian)
- Khodayarifard, M., Salehi, K., Shahabi, R., & Manteghi, M. (2023). Phenomenology of ethics in the university: Facilitators and barriers. *Research Quarterly in Islamic Ethics*, 16 (60), 163-186. <http://akhlagh.maaref.ac.ir/article-1-2215-en.html> (In Persian)
- Khodayarifard, M., & Hassani-Rad, M. (2023). *On the peak of authority with character strengths*. Tehran: Sayeh Sokhan. (In Persian)
- Klaasen, J. S. (2020). Socially just pedagogies and social justice: The intersection of teaching ethics at higher education level and social justice. *HTS Theologiese Studies*, 76(1), Article a6031. <https://doi.org/10.4102/hts.v76i1.6031>
- Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (2013). *The constructivist credo*. Routledge.
- Lukovics, M., & Zuti, B. (2017). Successful universities towards the improvement of regional competitiveness: "Fourth generation" universities, *Available at Social Science Research Network*: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3022717>
- Maxwell, J. (2005). *Qualitative research design: An interactive approach*, 2nd Edition, London: Sage Publications.
- Merrill, M. D. (1992). Constructivism and instructional design. In T. M. Duffy, & D. H. Jonassen, (Eds.). *Constructivism and the Technology of Instruction: A Conversation* (1st ed, pp 99-114). London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203461976>
- Mesbah Yazdi, M. (2016). *Philosophy of Ethics*. 3rd ed. Tehran: International Publications. <https://mesbahyazdi.ir/node/5202/> (In Persian)

- Mohammadzadeh, Z., & Salehi, K. (2016). Explanation of the phenomenon of scientific vitality and dynamism in scientific centers from perspective of academic elites: A study according to "phenomenology". *Strategy*, 25(2), 227-258. https://rahbord.csr.ir/article_124595.html?lang=en (In Persian)
- Mohammadzadeh, Z., & Salehi, K. (2015). Pathology of scientific vitality and dynamism in scientific and academic centers: A study according to "Phenomenology". *A Quarterly Journal of The Macro and Strategic Policies*, 3(11), 1-25. https://www.jmsp.ir/article_11013.html?lang=en (In Persian)
- Mohammadzadeh, Z., & Salehi, K. (2023). Using grounded theory to explain the process of formation of scientific vitality and dynamism in scientific and academic centers. *Strategic Management Thought*, 17(1), 39-76. <https://doi.org/10.30497/smt.2023.244096.3445> (In Persian)
- Motahari, M. (1999). *Education and training in Islam*. Sadra Publications. (In Persian)
- Nasaj, L. (2023). Identifying the capacities of using edutainment and scientainment in the teacher training system of the Islamic Republic of Iran, *Master's thesis in educational research*, Faculty of Psychology and Education, University of Tehran. <https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/eaefb5cd305704a290033380caf89e5e> (In Persian)
- Negahdari, A. (2007). *The Comprehensive Scientific Map of the Country*, Secretariat of the Supreme Cultural Revolution Council, Secretariat of the Comprehensive Scientific Map. <https://irimc.org/Portals/0/PDF/ScientificMap.pdf> (In Persian)
- Ritchie, J., & Lewis, J. (2003). *Qualitative research practice: A guide for social science students and researchers*. London: Sage Publication. <https://scispace.com/pdf/qualitative-research-practice-a-guide-for-social-science-l4y32se0bj.pdf>
- Rohninezhad, H. (2004). A perspective on the stages of development of Islamic ethics science. *Book Review Journal*, 30, 155-170. (In Persian)
- Salehi, K., Bazargan, A., Sadeghi, N., & Shokoohi-Yekta, M. (2015). Representing the teachers' perceptions and lived experiences of the possible damages for implementing the descriptive evaluation scheme in primary schools. *Educational Measurement and Evaluation Studies*, 5(9), 59-99. https://jresearch.sanjesh.org/article_15057.html?lang=en (In Persian)
- Salehi, K., & Golafshani, N. (2010). Commentary: Using mixed methods in research studies: An opportunity with its challenges. *International Journal of Multiple Research Approaches*, 4(3), 186-191. <https://doi.org/10.5172/mra.2010.4.3.186>
- Seligman, M., & Rashid, T. (2022). *Positive psychotherapy: specifically for clinicians*. (S. Shahidi, P. Rahiminejad, F. Barati Sadeh, N. Taghavi, M. Hassanirad, and H. Avadisyan Trans). Tehran, Rushd. (Original work published 2013) (In Persian)
- Shahidi, S. J. (2007). *The Nahj-Balaghah (Translation)*. Tehran: Scientific and Publications Company. (In Persian)
- Singer, P. (2024). *Ethics*. *The new encyclopaedia Britannica* (18th ed., pp. 492–521). Retrieved from <https://www.britannica.com/topic/ethics-philosophy>